

VII
B 37.511
fd1

ZEMLJEPIS

ZA MEŠČANSKE ŠOLE.

Spisal

FR. OROŽEN

profesor na c. kr. učiteljsišči v Ljubljani.

Druga stopnja.

S 7 slikami.

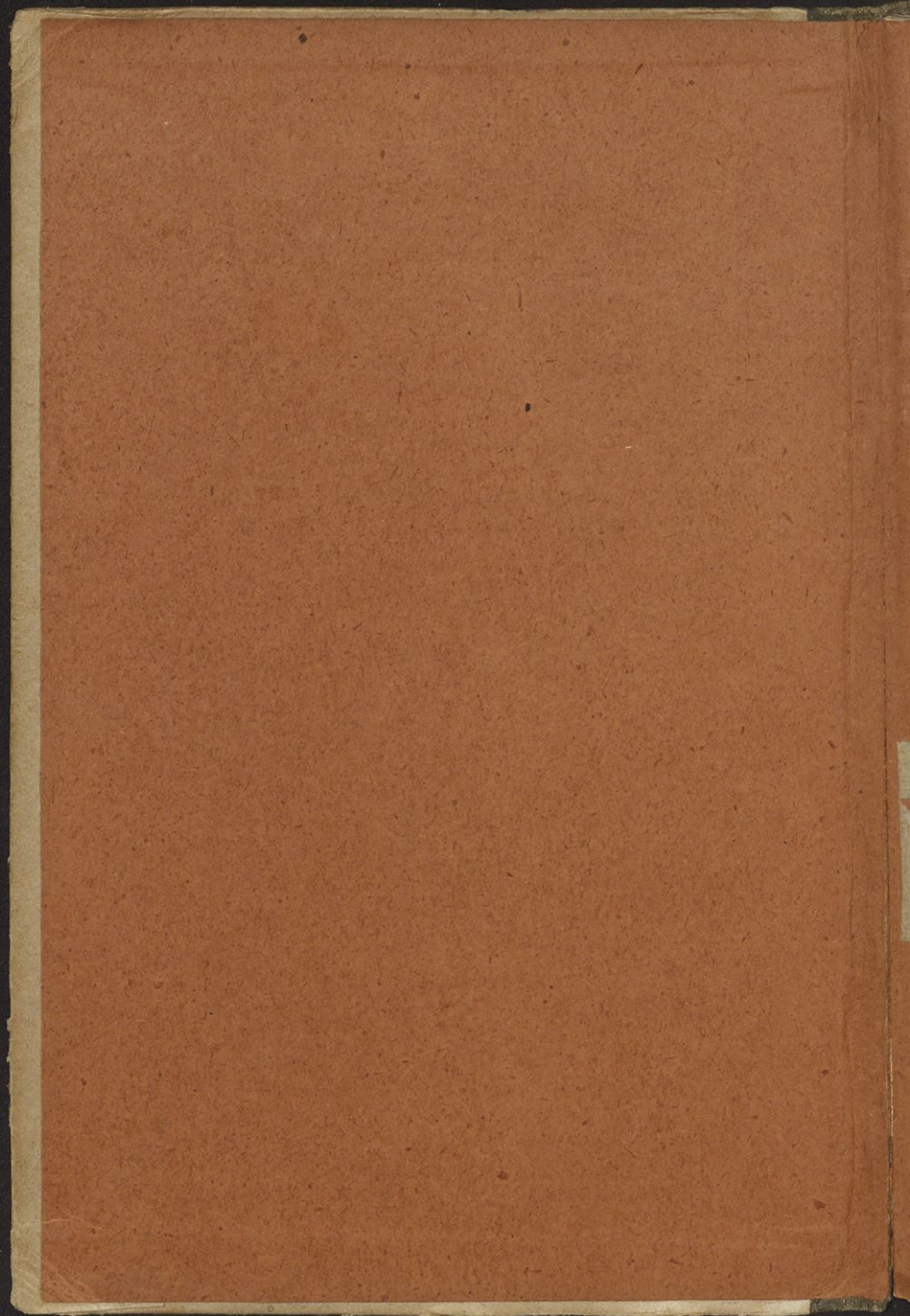
Drugi natisk.

Vezana knjiga stane 80 h.

V Ljubljani 1903.

Tiskala in založila Zadrúžna tiskarna
(prej Rud. Milic).

ZEMLJEPIŠ

ZA MEŠČANSKE ŠOLE.

— • • —
Spisal

FR. OROŽEN

profesor na c. kr. učiteljski v Ljubljani.

— — — — —
Druga stopnja.

S 7 slikami.

Drugi natisk.

Vezana knjiga stane 80 h.

V Ljubljani 1903.

Tiskala in založila Zadrúžna tiskarna
(prej Rud. Milic).

	Stran
19. Kneževina Črnogorska	54
20. Kraljevina Srbska	54
21. Kneževina Bolgarska (in Vzhodna Rumelija)	54

D. Vzhodna in severna Evropa.

22. Kraljevina Rumunija	55
23. Carstvo Rusija	56
Skandinavija	58
24. Kraljevina Švedija	60
25. " Norvegija	60

E. Evropa kot celota.

Členovitost	61
Navpična izobrazba	61
Vodovje	63
Podnebje	63
Število prebivalcev	64
Pleme in omika	64
Glavni narodi	64
Vera	65
Državne razmere	65
Velikost zemljine	65
Naloge	66
Evropske države razvrščene po velikosti površja	68
Evropske države razvrščene po številu prebivalcev	69
Posestva evropskih držav v drugih zemljinah	70

Zemljevidni obriski.

Avstrijsko-ogrška država (1:50,000.000)	1
Kranjsko (1:10,000.000)	12
Kranjsko (1:2,000.000)	14
Reke v Nemškem cesarstvu	25
Velikobritansko in Irsko	41
Kraljevina Italija	49
Evropa	62

VSEBINA.

Evropa.

A. Srednja Evropa.

	Stran
1. Avstrijsko-ogrska država	1
Leža, meje in velikost	1
Vodoravna razvrstitev	2
Navpična izobrazba	2
Vodovje	3
Tekoče vode	3
Stoječe vode	4
Podnebje	4
Prirodnine	5
Prebivalstvo	6
Omika	6
Razdelitev cesarstva	6
Posamezne dežele po velikosti in številu prebivalcev	7
Nadvojvodina Avstrijska pod Anižo	8
" " nad Anižo	8
Vojvodina Salzburška	9
Poknežena grofija Tirolska in Predarelska	9
Vojvodina Koroška	10
" Štajerska	11
" Kranjska	12
Primorsko	15
Kraljevina Dalmatinska	16
" Česka	17
Mejna grofija Moravska	18
Vojvodina Šleska	18
Kraljevina Galicija in Vladimirija	19
Vojvodina Bukovinska	19
Kraljevina Ogrska	20
" Hrvatska in Slavonska	21
Bosna s Hercegovino	21
2. Kneževina Liechtenstein	22

	Stran
3. Republika Švica	22
4. Nemško cesarstvo	24
Kraljevina Pruska	29
Velika vojvodina Oldenburg	30
Kneževina Lippe	30
Kneževina Waldeck	30
Turinske državice	30
Vojvodina Brunšvik	30
" Anhalt	31
Velika vojvodina Mecklenburg-Schwerin	31
" " " Strelitz	31
Mestne republike Bremen, Hamburg in Ljubek	31
Kraljevina Saksonska	31
Velika vojvodina Hessenska	32
" " Badenska	32
Kraljevina Württemberska	32
" Bavarska	33
Državna dežela Alzacija-Lorena	33
5. Kraljevina Danska	34
6. " Nizozemska	35
7. " Belgija	36
8. Velika vojvodina Luksemburg	37

B. Zahodna Evropa.

9. Republika Francija	38
10. Kneževina Monako	40
11. Kraljevina Velikobritanska in Irska	41

C. Južna Evropa.

Pirenejski polotok	45
12. Kraljevina Španska	46
13. Republika Andorra	47
14. Kraljevina Portugalska	47
Apeninski (italski) polotok	48
15. Kraljevina Italija	50
16. Republika San Marino	51
Balkanski polotok	51
17. Kraljevina Grška	53
18. Turško cesarstvo	53

Evropa.

Srednja Evropa.

V srednji Evropi so nastopne države:

1. Avstrijsko-ogrška država.
2. Kneževina Liechtenstein.
3. Republika Švica.
4. Nemško cesarstvo.
5. Kraljevina Danska.
6. Kraljevina Nizozemska.
7. Kraljevina Belgija.
8. Velika vojvodina Luksemburška.

I. Avstrijsko-ogrška država.

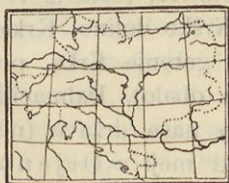
(6760 Mm^2 , 46,957.000 preb.)

A. Država kot celota.

Leža, meje in velikost.

Naše cesarstvo leži malone v sredi med polutnikom in severnim tečajem ter se razprostira med 42° in 51° severne

Slika 1.

Merilo 1: 50,000,000

0 500 1000 Km

Avstrijsko-ogrška država.

širine in 27° ter 44° vzhodne dolžine od otoka Ferra (9° ter 26° vzh. od Griniča). Država meji na Nemško cesarstvo, Rusijo, Rumunijo, Srbijo, Turčijo, Črnogoro, Jadransko morje, Italijo, Švico in kneževino Liechtenstein, ki pa spada v carinsko območje naše države. Vsa država obsega približno 7% vsega evropskega površja.

(Primeri zemljevidni obrisek „Avstrijsko-ogrška država“ (1:50,000,000) z zemljevidnim obriskom „Evropa“ (slika 7.), ki ima taisto merilo.)

Vodoravna razvrstitev.

Jadransko morje se dotika države ob 1300 km dolgi morski obali, katera je le v severnem delu nizka, po največ pa strma. Največja zaliva sta Tržaški (*Golf von Triest*) in Kvarnerski zaliv (*Quarnero*), katera loči Istrski polotok. V Kvarnerskem zalivu so Istrski otoki in južno-vzhodno od teh Dalmatinski otoki.

Navpična izobrazba.

Dežela je večinoma hribovita, kajti več ko tri četrtine vsega površja pripadajo gorovju in le v vzhodnem delu se razprostirajo velike nižine. Najvišja so tla na zahodu države in najnižja v Dunavski nižini na Ogrskem.

Po cesarstvu se razprostirajo štiri poglavitna pogorja in sicer: Alpe na jugozahodu, Kras na jugu, Sudetsko gorstvo na severozahodu in Karpati na vzhodu od srednjega do dolnjega Dunava.

Avstrijske Alpe se razprostirajo od Bodenskega jezera in švicarsko-italijanske meje proti vzhodu do srednjega Dunava, kateri meji Alpe na severu in vzhodu. Ob italijanski meji je najvišji vrh vsega cesarstva, Ortler (3900 m), kate-rega obdajejo mogočni ledeniki. Na Kranjskem je najvišja gora Triglav (2863 m). Proti vzhodu se Alpe vedno bolj razširjajo in znižujejo. V Alpah je mnogo podolžnic in poprečnic, manjka jim pa večjih nižin.

Kras (*Karst*) ločijo od Alp reka Vipavščica, cesta iz Vipavske doline na Vrhniko, odtod prehod v Krško dolino, Krka in Sava. Razprostira se po Kranjskem do gorenje Krke, po Primorji, Hrvatskem (med Savo in morsko obalo), Dalmaciji in Hercegovini. Najviše se vzdiguje na tleh naše države (ne všteti Bosno in Hercegovino) ob črnogorski meji v Orjenu (1900 m).

Sudetsko gorstvo (*Sudetisches Gebirgssystem*) se razprostira severno od Dunava po Češkem, Moravskem in Šleskem ter sega proti vzhodu do Odre in dunavskega doloka Morave

in nje pritoka Bečve. Sudetsko gorstvo oklepa stopnjevino in se vzdiguje najviše v Krkonoših (*Riesengebirge*), kjer je Snežka (*Schneekoppe*) 1600 m visoka.

Karpati se razprostirajo od Dunava (pri Požunu) v polkrogu po Ogrskem, vzhodnem Moravskem, vzhodnem Šleskem, južni Galiciji, Bukovini (in Rumuniji) do Dunava pri Ršavi, kjer zapušča veletok našo državo. Najvišji del je v Tatri (Gerldorfski ščit 2660 m).

Od Karpatov je obdana Velika Ogrska nižina, katera prehaja proti jugu v Hrvatsko-Slavonsko nižino (med Dravo in Savo), proti severozahodu pa v Malo Ogrsko nižino. Ob severnem pobočji Karpatov je Slovanska nižina, katera sega iz Rusije v Galicijo.

Vodovje.

Avstrijsko-ogrška država je dobro móčena ter ima obilo tekočih in stoječih vodâ. Reke se izlivajo v štiri dele Atlantskega morja in sicer največ v Črno morje, menj pa v Jadransko morje, Severno morje in Vzhodno morje.

A. Tekoče vode.

1. Črnemu morju pripadata Dunav (*Donau*) in Dnjestr.

Dunav izvira v Nemčiji ter prehaja, prejemši dotok Ino, v Avstrijsko-ogrsko državo. Največ dotokov dobiva Dunav ob desnem bregu iz Alp, več znatnih dotokov ob levem bregu tudi iz Karpatov, menj pa iz Sudetskega gorstva. Pri Ršavi zapušča veletok Dunav državo.

Najvažnejši dotoki ob desnem bregu so: Ina (s Salico), Travna, Aniža (*Enns*), Litava (*Leitha*), Raba, Drava (z Muro) in Sava (s Kolpo).

Večji levi Dunavski dotoki so: Morava (*March*) z Dijo (*Thaya*), Vaga in Tisa (*Theiß*) z Morišem (*Maros*).

Dnjestr ima svoje povirje na severnem pobočji Karpatov, dobiva v vzhodni Galiciji več dotokov in teče proti jugovzhodu v Rusijo.

2. V **Jadransko morje** tekó: Adiža (*Etsch*), Soča (*Isonzo*) in nekaj brežnic (primorčic).

Adiža izvira na zahodnem Tirolskem in teče v južni smeri v Italijo.

Soča izvira zahodno od Triglava, teče po Goriškem in se izliva s plimujočim ustjem v morje.

3. V **Severno morje** se izlivata Ren (*Rhein*) in Laba (*Elbe*).

Ren teče sólo kakih 40 km ob švicarski meji do Bóden-skega jezera.

Labá ima svoje povirje v Krkonoših na Češkem, sprejme malone vse češke reke in prehaja v Nemčijo. Veltava (*Moldau*) in Ogra (*Eger*) sta nje največja dotoka na Češkem.

4. **Vzhodnemu morju** pripadata Odra (*Oder*) in Visla (*Weichsel*).

Odra izvira v Sudetskem gorstvu na Moravskem, zapušča po kratkem teku cesarstvo ter prehaja v Nemčijo.

Visla (z Dunajcem) prihaja iz Karpatov v vzhodni Šleski in dela nekoliko časa državno mejo proti Nemčiji in Rusiji ter prestopi prejemši mnogo dotokov v Rusijo.

B. Stojéče vode.

Avstrijsko-ogrská država ima sicer mnogo majhnih a malo večjih jezer. Največ in zaradi krasne lege slovečih jezer je v Alpah n. pr. Bodensko jezero, Gorenje-avstrijska- in Koroška jezera in Gardsko jezero. Bodensko- in Gardsko jezero sta le deloma v cesarstvu. Največje jezero v cesarstvu je pa Blatno jezero (*Plattensee*) na Ogrskem.

Kras ima znamenito Cerkniško jezero; neznatna jezera ima Sudetsko gorstvo in Karpati. Največji ribnjaki so na južnem Češkem; najbolj močvirnata so pa tla v porečji reke Tise na Ogrskem.

Podnebje.

Podnebje je v obče mehko in zdravo, ker se cesarstvo razprostira po sredini severnega zmernega pasa. Vendar se

pa kaže vsled velike razprostranosti in različne nadmorske višine in raznovrstne kakovosti tal precejšna razlika med posameznimi deželami. Vzhodne dežele imajo bolj celinsko podnebje, v zahodnih deželah je podnebje bolj namorsko. Najtoplejša dežela je Dalmacija, najhladnejša dežela pa Galicija.

Prirodnine.

Tla so večinoma rodovita, dasi se tudi v tem oziru kaže velika razlika med posameznimi deželami. Gledé na bogastvo prirodnin spada Avstrijsko-ogrska država med prve države evropske.

S poljedelstvom se bavijo tri četrtine vsega prebivalstva. Poljedelski proizvodi se v znatnem številu izvažajo v tuje države. Prideluje se obilo žita, sadja, vina, tobaka, lanu in konoplje. Največ žita imajo Češka, Moravska, Galicija, Ogrska in Slavonija. Vinska trta uspeva malone v vseh deželah. V goratih krajih je mnogo gozdov, le v Primorji in Dalmaciji primanjkuje lesa.

Živinoreja zelo uspeva. Goveje živine se največ redi v Alpskih deželah, na Ogrskem in Gališkem. Konjereja je najznatnejša na Ogrskem, ovčarstvo pa na Moravskem. Svinj redé največ v Alpskih deželah, na Ogrskem, Hrvatskem in v Slavoniji.

Zelo bogata je država raznovrstnih kopanin. Največ se dobiva železa, premoga in soli. Štajerska ima najboljše železo in Sudetsko gorstvo največ premoga. Ogrska je bogata dragih kovin in bakra. Kranjska ima živo srebro, Koroška pa največ svinca.

Obrtnost je zelo razvita v zahodnih deželah. Najznamenitejšo obrtnost imajo Češka, Moravska, Šleska, Avstrijska pod Anižo in Predarelska. Izdeluje se zlasti platno, sukno, bombaževo blago in v Alpskih deželah železnina.

Kupčija je jako znatna kakor med posameznimi deželami naše države, tako tudi z zunanjimi državami in sicer posebno s Srbijo, Rumunijo, Rusijo, Nemčijo, Švico, Velikobri-

tansko, Francijo in Italijo. Kupčijo posebno pospešujejo dobre ceste, železnice, plovne reke in morje, pošte, brzjavi in telefoni.

Prebivalstvo.

V Avstrijsko-ogrski državi stanujejo izmed glavnih narodov: Slovani, Nemci, Madjari in Romani (Rumunci in Italijani). Najbolj gosto je naseljeno prebivalstvo v Avstriji pod Anižo in v Sudetskih deželah, najredkeje je prebivalstvo na Salzburškem in v Bosni s Hercegovino. Vsa država (z Bosno in Hercegovino) ima 46,957.000 prebivalcev. Od teh je:

Slovanov . . .	22·8 milijonov	Madjarov	8·5 milijonov
Nemcev nad .	11·8	„	Romanov
			3·8

Po veri je velika večina prebivalcev katoliška. 4·3 milijonov je protestantov, 4·1 milijonov pravoslavnikov in 2·2 milijonov izraelitov. V Bosni in Hercegovini je tudi 560.000 mohamedancev.

Nad 100.000 prebivalcev imajo v državi nastopna mesta: Dunaj 1,662.000, Budapešta 680.000, Praga 400.000, Trst s predmestji 170.000, Levov 160.000, Gradec 138.000, Brno 109.000 in Segedin 100.000.

Omika.

Za duševno izobraženost prebivalstva skrbita cerkev in šola. Šole so različno razvrščene in sicer: 1. Ljudske in meščanske šole. 2. Srednje šole. 3. Visoke šole (vseučilišča). 4. Strokovne šole. Ljudskih in meščanskih šol je po vsi državi okoli 38.000.

V ljudsko šolo morajo hoditi otroci od dovršenega šestega do dovršenega štirinajstega leta. V srednjih šolah se pripravlja mladina za visoke šole, v strokovnih šolah pa za različne stroke ali opravila človeška.

Razdelitev cesarstva.

Od leta 1867. je razdeljeno cesarstvo v dve polovici, kateri imata skupnega vladarja. Ta dva dela sta:

A. Avstrijske dežele, ki imajo večinoma slovansko in nemško prebivalstvo. Avstrijske dežele so: Avstrijska pod Anižo, Avstrijska nad Anižo, Salzburška, Tirolska in Predarelska, Koroška, Štajerska, Kranjska, Primorska, Dalmacija, Češka, Moravska, Šleska, Galicija in Vladimirija ter Bukovina.

B. Ogrske dežele, ki imajo večinoma madjarsko, slovansko in romansko prebivalstvo. Sem spadajo Ogrska, Hrvatska in Slavonija.

Od leta 1878. je Bosna s Hercegovino v avstrijsko-ogrski upravi.

Posamezne dežele Avstrijsko-ogrsk²e države po velikosti in številu prebivalcev.

Posamezne dežele	Površje v <i>Mm</i> ²	Število prebivalcev
Nadvojvodina Avstrijska pod Anižo	199	3,086.000
Nadvojvodina Avstrijska nad Anižo	120	810.000
Vojvodina Salzburška	72	193.000
Poknežena grofija Tirolska in Predarelska . .	293	980.000
Vojvodina Koroška	104	367.000
Vojvodina Štajerska	225	1,356.000
Vojvodina Kranjska	100	508.000
Primorsko	80	755.000
Kraljevina Dalmatinska	128	592.000
Kraljevina Češka	520	6,318.000
Mejna grofija Moravska	222	2,435.000
Vojvodina Šleska	51	681.000
Kraljevina Galicija in Vladimirija	785	7,296.000
Vojvodina Bukovinska	105	730.000
Avstrijske dežele skupaj	3004	26,107.000
Kraljevina Ogrska (in Reka z okolico)	2820	16,800.000
Kraljevina Hrvatska in Slavonska	425	2.370.000
Ogrske dežele skupaj	3245	19,170.000
V avstrijsko-ogrski upravi se nahajajoča Bosna s Hercegovino	511	1,680.000
Vsa Avstrijsko-ogrsk ² a država	6760	46,957.000

B. Posamezne dežele.

I. Avstrijske dežele.

Nadvojvodina Avstrijska pod Anižo.

Dežela. Avstrijska pod Anižo (Dolenja Avstrija) je po večjem gorata dežela, katero deli Dunav v dva malone jednaka dela.

Severovzhodni del zavzema Moravsko polje (*Marchfeld*), katero moči v Dunav tekoča reka Morava s pritokom Dija. Moravskemu polju na zahodu je gričevje, katero vedno više postaja proti zahodu.

Južno od Dunava so Alpe, katere prihajajo v deželo iz Avstrije nad Anižo in Štajerskega. Tla so najvišja na jugu ter se znižujejo proti Dunavu. Dunajski gozd (*Wiener Wald*) je skrajni odrastek Alp in sega do Dunava. Največja dotoka Dunavska sta ob desnem bregu Aniža (*Enns*) in Litava (*Leitha*), katera izvira v deželi in teče na Ogrsko.

Prirodnine. Dežela ima sicer več prav rodovitih krajev, a poljedelski pridelki ne zadostujejo gostemu prebivalstvu. Prideluje se mnogo dobrega vina. Zelo razvita je obrtnost in mnogo tovarn izdeluje raznovrstne izdelke.

Mesta. Dunaj (*Wien*) ob Dunavu je glavno in stolno mesto vsega cesarstva ter ima 1,662.000 prebivalcev. Dunaj je prvo obrtno in kupčijsko mesto. Blizu Dunaja je mnogo znatnih obrtnih krajev.

Schwechat ima največjo pivovarno na celini, Baden (južno od Dunaja) pa sloveče žveplene toplice. Dunajsko Novo mesto (*Wiener Neustadt*) izdeluje mnogo železa. Klosterneuburg (ob Dunavu) ima v obližji mnogo vinogradov. Krems je obrtno mesto ob Dunavu.

Nadvojvodina Avstrijska nad Anižo.

Dežela. Avstrijska nad Anižo (Gorenja Avstrija) je po Dunavu razdeljena v dva nejednaka dela. Po večjem južnem

delu se razprostirajo Alpe, katerih najvišji vrh je Dachstein (3000 m). Ina teče ob bavarski meji v Dunav. Iz Štajerskega prihaja Travná (*Traun*), katera teče po lepem Salzkammergutu skozi Halstattsko in Travensko jezero ter se blizu Linca izliva v Dunav. Ob vzhodni meji je iz Štajerskega prihajajoča Aniža s pritokom Šтира (*Steyr*).

Prirodnine. Prideluje se mnogo sadja, iz katerega delajo obilo sadjevca. Tudi žita je mnogo. Izmed kopanin je največ premoga in soli. Gorenjeavstrijska kovinska obrtnost je najznamenitejša v cesarstvu.

Mesta. Linz (59.000 preb.) ob Dunavu je glavno mesto. Enns je staro mesto ob izlivu Aniže. Steyr (ob izlivu reke Štire v Anižo) ima največjo puškarnico v cesarstvu. Išl (ob Travní) je sloveče zdravilišče, Gmunden (ob Travenskem jezeru) pa veliko skladišče soli.

Vojvodina Salzburška.

Dežela. Salzburška je zelo gorata dežela, samo na severu ima malo nižino. Najvišja so tla ob južni meji, kjer se mogočno vzdigujejo Alpe. V Ino tekoča Salica je glavna reka, v južnovzhodnem delu pa izvirata Mura in Aniža.

Prirodnine. Vsled neugodnega podnebja in pregoratih tal poljedelstvo ni razvito. Važna je živinoreja, katera daje največ dobička prebivalcem. Tudi se dobiva mnogo soli.

Mesta. Glavno mesto je Salzburg (33.000 preb.) ob Salici. Hallein ima solni rudnik. Na jugu so znamenite topline Gastein.

Poknežena grofija Tirolska in Predarelska.

Dežela. Tirolska s Predarelsko je najbolj gorata dežela v državi. Iz Švice in Italije prihajajo Alpe v deželo in na zahodu ob italijansko-tirolski meji je najvišji vrh Avstrijsko-ogrske države Ortler (3900 m). Mnogo ledenikov je v zahodnem delu Alp. Dežela je dobro namočena. Ob švicarski meji je Ren

(*Rhein*), kateri teče v Bodensko jezero. Iz Švice prihaja tudi Ina, tekoča na Bavarsko. V vzhodnih Tirolah ima Drava svoje povirje. V južnih Tirolah je v Italijo tekoča Adiza (*Etsch*); tudi Gardsko jezero pripada deloma Tirolski.

Prirodnine. Ker je dežela pregorata, ne rodi mnogo žita, prav razvita je pa živinoreja. Izmed kopanin se dobi največ soli in bakra. Najznatnejšo obrtnost ima Predarelska, kjer se izdeluje mnogo volnenega blaga. V južnih Tirolah se pečajo s svilarstvom.

Mesta. Glavno mesto je Innsbruck (27.000 preb.) ob Ini. Ob Adiži je radi milega podnebja čislani Meran in ob nekem dotoku Adiže Bolcan (*Bozen*). Največje mesto na južnem Tirolskem je Trient (Trento) ob Adiži; južno od tega je Rovereto.

Na Predarelskem je Bregenz, pristanišče ob Bodenskem jezeru.

Vojvodina Koroška.

Dežela. Koroška je večinoma gorata dežela, katera se najviše vzpenja na severozahodu. Tla visé proti vzhodu, kar nam predočuje v vzhodni smeri tekoča Drava, katera prihaja iz Tirolske v deželo.

Dežela pripada Alpam in sicer so ob tirolsko-salzburški meji Visoke Ture (Veliki Klek, *Großglockner* 3800 m), katere proti vzhodu prehajajo v Štajersko-koroške Alpe. V zadnjih izvirata Dravina dotoka Krka (*Gurk*) s pritokom Gline (*Glan*) in Labodnica (*Lavant*). Glina teče po Celovški ravnini, v kateri je Vrbsko jezero (*Wörther See*). Severozahodno od tega sta Osojsko jezero (*Ossiacher See*) in Milstatsko jezero (*Millstätter See*).

Južno od Drave so Karnske Alpe, katere deli Dravin dotok Zilja (*Gail*) v dva dela. V Julijskih Alpah je važen prelaz Predél, prek katerega vodi cesta iz Koroškega na Goriško. Ob kranjski meji so Karavanke ali Grintavci (*Karawanken*), ki strmo padajo na koroško stran. Znamenit prelaz je Ljubelj (*Loibl*) s cesto, katera veže Koroško in Kranjsko.

Prirodnine. Vsled hladnega podnebja nima Koroška znatnega poljedelstva. Mnogo se pa bavijo prebivalci z živinorejo in rudarstvom. Dobiva se mnogo železa in svinca. Velike važnosti je kovinska obrtnost.

Mesta. Celovec (*Klagenfurt*, 24.000 preb.) ob Glini je glavno mesto in ima znatno kovinsko obrtnost.

Št. Vid (*St. Veit*) ob Glini je bilo nekdanje glavno mesto. Hüttenberg izdeluje mnogo železnine. Wolfsberg (ob reki Labodnici) je največji kraj v Lavantinski dolini. Beljak (*Villach*) ob Dravi je za Celovcem najvažnejše mesto v deželi. Blizu je Bleiberg z najbogatejšimi svinčenimi rudniki v Evropi. Trebiž (*Tarvis*) je važna železniška postaja. V Borovljah (*Ferlach*) izdelujejo puške.

Vojvodina Štajerska.

Dežela. Štajerska je zlasti na severu in zahodu zelo gorata, proti vzhodu in jugu se pa tla znižujejo, kar nam kaže smer različnih rek. Štajerska je prava planinska dežela, a med gorami se nahajajo tudi večje in manjše ravnine. Iz Salzburškega prihaja v deželo Aniza, tekoča na Gorenje Avstrijsko. Aniza in iz Koroškega prihajajoča Drava delita Alpe v tri dele. Štajerske Alpe so najvišje na severnem Štajerskem. Drava teče skozi Ptujsko polje (*Pettauer Feld*) na Hrvaško. Nje največji dotok je na Salzburškem izvirajoča Mura, katera oklepa v dolnjem teku z Dravo vred rodovite Slovenske gorice (*Windische Bühel*) in se šele na Ogrskem izliva v Dravo.

Južno od Drave prehaja Pohorje (*Bachergebirge*) proti jugozahodu v Savinske ali Solčavske planine (*Sanntaler Alpen, Sulzbacher Alpen*), katere se znižujejo v Celjsko gorovje. V Solčavskih planinah izvirajoča Savina (*Sann*) teče v južnovzhodni smeri do Celja, kjer se obrne proti jugu in izliva pri Zidanem mostu v Savo. Sava teče dalje ob kranjsko-štajerski meji in sprejme ob hrvaški meji Sotlo.

Prirodnine. Severna Štajerska vsled ostrega podnebja nima znatnega poljedelstva, pač pa je v nji zelo važna živino-

reja (posebno govedarstvo). Dobiva se tudi mnogo železa, soli in premoga.

Južna Štajerska ima razvito poljedelstvo ter rodi mnogo žita, hmelja, sadja in vina. Tudi živinoreja je znatna. Izmed kopanin se izkoplje največ premoga.

Mesta. Glavno mesto je ob Muri ležeči Gradec (*Graz*, 138.000 preb.) z gradom, od koder je lep razgled daleč okoli.

Na skrajnem severozahodu je Aussee, kjer so solni rudniki. Ljubno (*Leoben*) ob Muri je glavno skladišče za železo. Bruck ob Muri ima znatno kupčijo, Vordernberg in Eisenerz pa velike plavže za železo. Köflach ima mnogo premoga. Ne daleč od ogrske meje je sloveče zdravišče Gleichenberg.

Ob Dravi sta važno kupčijsko mesto Maribor (*Marburg*) in staro mesto Ptuj (*Pettau*). Ljutomer (*Luttenberg*) ima v okolici sloveče vinarstvo, Rogatec (*Rohitsch*) blizu Sotle pa v svoji bližini znano slatino ali kislo vodo. Ob Savini so: Staro in lepo mesto Celje (*Cilli*), toplice Laško (*Tüffer*) in Rimske Toplice (*Römerbad*). Bogate premogovnike imata blizu Save Trbovlje (*Trifail*) in Hrastnik.

Vojvodina Kranjska.

Dežela. Vojvodina Kranjska meri 100 Mm² in je približno sedeminšestdesetkrat manjša od Avstrijsko-ogrske države. Dežela meji na Štajersko, Koroško, Primorsko in Hrvatsko. Kranjsko delimo po kakovosti tal v tri dele: Gorenjsko obsega deželo severno od Save in Ljubljane, Notranjsko se zove južnozahodni del, Dolenjsko pa je južnovzhodni del med Kolpo, Gorjanci in Savo.

Kranjska je večinoma gorata dežela in se prišteva deloma kraškim deželam, ker jo po večjem pokriva Kras.

Na severozahodu se razprostirajo Alpe in sicer so ob goriški meji Julijske Alpe z najvišjim vrhuncem Triglav

Slika 2.

Merilo

1:10.000.000

0 50 100 Km

Kranjsko.

(2863 m). Ob koroško-kranjski meji so Karavanke ali Grintavci (*Karawanken*), v katerih je najvišji vrh Stol (2239 m). Izmed prelazov je tu najvažnejši Ljubelj s cesto iz Tržiča v Celovec. Ob štajersko-kranjski meji se razprostirajo Savinske planine (Kamniške planine), v katerih je najvišja gora Grintavec (2559 m). Med odrasleki Julijskih Alp, Grintavci in Savinskimi planinami je Gorenjska ali Ljubljanska ravnina, katero moči Sava s svojimi dotoki. Sava nastaja iz Save Dolinke (*Wurznar Save*) in skozi Bohinjsko jezero (*Wocheiner See*) tekoče Save Bohinjske (*Wocheiner Save*). Obe se združita pri Radovljici. Zahodno je krasno Bleško jezero (*Veldeser See*). Savski dotoki v tem delu so: Kokra (*Kanker*) in Kamniška Bistrica (*Steiner Feistritz*) ob levem bregu, ob desnem bregu pa Sora (*Zayer*) in Ljubljana (*Laiabach*).

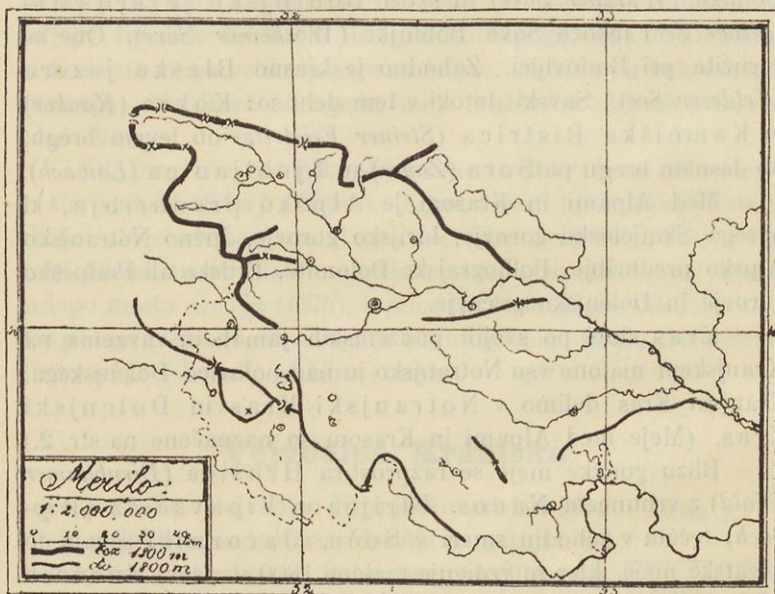
Med Alpami in Krasom je Alpsko predhribje, ki obsega Škofjeloško gorovje, Idrijsko gorovje, Južno Notranjsko Alpsko predhribje, Polhograjske Dolomite, Brdsko ali Podpeško gorovje in Dolenjsko gričevje.

Kras slovi po svojih podzemskih jamah in zavzema na Kranjskem malone vso Notranjsko in nad polovico Dolenjskega. Kranjski Kras delimo v Notranjski Kras in Dolenjski Kras. (Meje med Alpami in Krasom so naznačene na str. 2.)

Blizu goriške meje se razprostira Hrušica (*Birnbaumer Wald*) z vrhuncem Nanos. Idrijca in Vipavščica (*Wip-pach*) tečeta v zahodni smeri v Sočo. Javorniki segajo do hrvatske meje, kjer se vzdiguje malone 1800 m visoki Snežnik (*Schneeberg*). Iz Javornikov prihaja Pivka (*Poik*), katera ponice v Postojnsko jamo, pozneje se prikaže kot Unica, a zopet izgine ter naposled pri Vrhniki iz nova priteka kot Ljubljana. Postojni na vzhodu je presihajoče Cerknjsko jezero. Vzhodno od Snežnika izvira Kolpa, katera se pa zunaj Kranjske izliva v Savo. Vzhodno od mesta Kočevje je Rog (*Hornwald*) in ob kranjsko-hrvatski meji so Gorjanci (*Uskokengebirge*), južno od Savskega dotoka Krka (*Gurk*), sezajoči blizu do Save.

Prirodnine. Poljedelstvo je najbolj razvito na Gorenjskem in Dolenjskem; Notranjska pa je menj rodovitna, vendar prideluje Vipavska dolina mnogo vina in južnega sadja. Gorenjska ima še obilo lesa. V živinoreji je posebno omeniti čebelarstvo, katero se goji največ na Gorenjskem. Izmed kopanin se dobiva mnogo železa, premoga in živega srebra. V obrtnosti je najvažnejše izdelovanje železa in lesenega blaga.

Slika 3.

Zemljevidni obrisek: Kranjsko.

Mesta. Glavno mesto je ob Ljubljanici Ljubljana (*Laibach*), katera ima 37.000 prebivalcev in za kupčijo jako ugodno lež. Mestu na jugu se razprostira Ljubljansko barje (*Laibacher Moor*), katero so večinoma že posušili.

(Barje, mahovje, so s poogljenimi rastlinskimi ostanki pomešana mehka in močvirnata tla).

Gorenjsko: Kamnik (*Stein*) je ob Kamniški Bistrici in ima jako lepo lež in tovarno za smodnik. Ob izlivu Kokre

v Savo je Kranj (*Krainburg*), nekdanj sedež kranjskih okrožnih grofov. Škofja Loka (*Bischoflack*) ob Sori izdeluje sukno in koce. Radovljica (*Radmannsdorf*) je blizu stočja Save Bohinjske in Save Dolinke. Tržič je obrten trg ob Tržiški Bistrici.

Notranjsko: Vrhnika (*Oberlaibach*) je trg ob Ljubljani. Idrija (ob Idrijci) ima bogate rudnike živega srebra. Vipava (*Wippach*) je znana radi milega podnebja. Postojina (*Adelsberg*) je zahodno od Cerkniškega jezera in slovi po svoji svetovnoznani podzemeljski jami.

Dolenjsko: Ribnica (*Reifnitz*) izdeluje leseno blago. Kočevje (*Gottschee*) je središče nemški naselbini, katere prebivalci mnogo krošnjarijo. Metlika (*Möttling*) je mesto blizu Kolpe. Novo mesto (*Rudolfswert*) ob Krki trži z domačimi pridelki. Krško (*Gurkfeld*) ob Savi ima znatno vinarstvo.

Primorsko.

(Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, Trst z okolico in mejna grofija Istrska).

Dežela. Primorsko je po večjem gorata dežela, samo ob dolnji Soči je večja ravnina. Manjši severni del pokrivajo Alpe, večji južni del pa pripada Krasu. Obala Jadranskega morja je na jugu Goriške nizka, drugod pa strma.

Julijske Alpe se razprostirajo po severnem Goriškem do Idrijce na jugu, ob italijanski meji pa se polagoma znižujejo v Furlansko nižino. Zahodno od Triglava izvira Soča (*Isonzo*), v katero tečeta iz Kranjske prihajajoča dotoka Idrijca in Vipavščica. Med Idrijco in Vipavščico je Trnovski gozd (*Tarnowaner Wald*).

Kras začenja ob Vipavščici z Malim Krasom in s tem je vzporedno Čičarija (*Tschitscher Boden*), sezajoča do Reke (*Fiume*). Istrski polotok se stopnjevito znižuje proti zahodni obali in nima znatnih rek. Tudi istrske otoke pokriva goli Kras.

Prirodne. Poljedelstvo ne uspeva posebno dobro zaradi nerodovitih kraških tal, vendar se prideluje mnogo južnega

sadja in vina. Veliko se dobiva morske soli in obilo zaslužka daje ribarstvo. Zelo razširjena je kupčija.

Mesta. Glavno mesto je Trst (*Triest*, s predmestji 170.000 preb.), ki je prvo primorsko mesto naše države. Jako velika je kupčija z različnimi deželami v Aziji in tudi z drugimi zemljini. V bližini je krasni cesarski grad Miramare.

Gorica (*Görz*) je lepo mesto blizu Soče. Kormin (*Cormons*) izdeluje svilenino. Tolmin je središče severni Goriški.

Koper (*Capodistria*) in Piran (*Pirano*) pridelujeta mnogo morske soli. Poreč (*Parenzo*) je mestece ob zahodni obali. Rovinj (*Rovigno*) ima znatno kupčijo. Pulj (*Pola*) je prvi bojni pristan v državi. V notranji Istri je najznatnejše mesto Pazin (*Pisino*). Ob severnovzhodni istrski obali je znano zdravišče Opatija (*Abbazia*). Največji istrski otoki so: Krk (*Veglia*), Cres (*Cherso*) in Lošinj (*Lussin*).

Kraljevina Dalmatinska.

Dežela. Dalmacija meji z dolgo in razvito obalo ob Jadransko morje. Obala se večinoma strmo vzdiguje nad morjem in ima mnogo dobrih pristanišč. Ne daleč od celine spremlja obalo tudi mnogo otokov.

Dežela je gorata in pripada Kraševini. Vzporedna pogorja se v odstavkih znižujejo proti morju. Dalmatinski Kras je najvišji v Orjenu (1900 m). Reke so neznatne brežnice (primorčice), večja je samo Neretva (*Narenta*), katera izvira v Hercegovini in se po kratkem teku skozi deželo izliva v morje.

Prirodnine. Tla niso rodovita, vendar uspeva vsled toplega podnebja posebno dobro vinska trta in oljka. Važno je morsko ribarstvo, s katerim se peča velik del prebivalcev. Mnogo se tudi dobiva morske soli in premoga.

Mesta. Glavno mesto je Zader (*Zara*), ki ima 32.000 preb. Tu je več tovarn za rozolijo in maraškin. Važno primorsko mesto je Splet (*Spalato*), v čigar obližji so razvaline rimskega mesta „Salona“. V južnem delu sta Dubrovnik (*Ragusa*) in bojni pristan Kotor (*Cattaro*).

Izmed dalmatinskih otokov sta največja Brač (*Brazza*) in Hvar (*Lesina*), južno od Spleta. Pri otoku Visu (*Lissa*) je bila pomorska bitka l. 1866.

Kraljevina Češka.

Dežela. Kraljevina Češka ima ob bavarški meji Češki les (*Böhmerwald*) in Smrečino (*Fichtelgebirge*), Krušne gore (*Erzgebirge*) pa mejijo deželo proti Saksonskemu. Ob pruski meji se vzdigujejo Krkonoši (*Riesengebirge*) s 1600 m visoko Snežko (*Schneekoppe*), najvišjim vrhom v Sudetskem gorstvu. Ob moravski meji je Češko-moravsko višavje (*Böhmisch-mährischer Höhenzug*). V notranji deželi so tla najvišja na jugu in se potem po stopicah znižujejo proti severu. V severni smeri teče vsled tega tudi v Češkem lesu izvirajoči Labin dotok Veltava (*Moldau*), katera ima več znatnih pritokov. V Krkonoših izvira Laba, katere največja dotoka sta Veltava in s Smrečine prihajajoča Ogra (*Eger*). Laba teče potlej v severni smeri na Saksonsko. Na jugu je mnogo ribnjakov.

Prirodnine. Poljedelstvo je zelo razvito in poleg drugih pridelkov se dobiva mnogo sadja in hmelja. Znatna je živinoreja. Zelo bogata pa je dežela različnih kopanin in sicer posebno premoga in železa. Češka ima izmed vseh avstrijsko-ogrskih dežel največjo obrtnost, zlasti se pa odlikuje nje prtenina, volnenina, steklo in porcelanovina.

Mesta. Glavno mesto je Praga (ob Veltavi), ki ima 400.000 preb. in je za Dunajem najvažnejše mesto v avstrijskih deželah. Velike važnosti je obrtnost in mesto hrani mnogo znamenitih zgradb ter umetniških in znanstvenih zbirk. Zahodno od Veltave in srednje Labe so: Ustje nad Labo (*Aussig*) je važno tržišče. Teplice (na severozahodu) imajo znane toplice. Žatec (*Saaz*) ima v okolici izvrsten hmelj. Karlovi vari (*Karlsbad*) so sloveče zdravišče ob Ogri. Heb (*Eger*) je znatno kupčijsko mesto. Plzen (*Pilsen*) ima svetovnoznane

pivovarne ter v okolici mnogo premoga in železa, Příbram pa v obližji znamenite srebrne rudnike.

Vzhodno od Veltave in srednje Labe so: Budejevice (*Budweis*), važno tržišče ob Veltavi. V severni Češki je Liberec (*Reichenberg*) važno mesto za izdelovanje sukna in Rumburg za izdelovanje platna.

Mejna grofija Moravska.

Dežela. Češko-moravsko višavje meji deželo proti Češkemu, dočim se ob šleski meji razprostirajo Jeseniki (*Geschenke*). Vzhodno od Odre, Bečve in Morave se pa začenjajo Karpati. Notranja Moravska je po večjem gričevju, katero prihaja proti reki Moravi v nižino. V Jesenikih izvirajoča Morava teče v južni smeri skozi najrodovitejše kraje ter dobiva ob levem bregu iz Karpatov prihajajoči pritok Bečva. Tudi ob južni meji tekoča Dija (*Thaya*) se izliva v Moravo.

Prirodnine. Poljedelstvo daje obilo žita, lanu in sladorne pese. Zelo razvito je ovčarstvo, katero daje izvrstno volno. Izmed kopanin je največ premoga in železa. V obrtnosti se odlikuje izdelovanje sukna, platna in sladkorja.

Mesta. Brno (*Brünn*, 109.000 preb.) ob Švarcavi je glavno mesto in za izdelovanje sukna prvo mesto v državi. Iglava (*Iglau*) je na češki meji ter ima mnogo tovarn za izdelovanje sukna. Znojem (*Znaym*) ob Diji ima znatno kupčijo in v okolici vinogradarstvo. Olomuc (*Olmütz*) ob Moravi je močna trdnjava. Pri Moravski Ostrovi je mnogo premoga.

Vojvodina Šleska.

Dežela. Vojvodina Šleska je severno od Moravske ter meji na Prusijo, Galicijo, Ogrsko in Moravsko. Šleska obstoja iz dveh po Moravski ločenih delov. Zahodni del pripada Jesenikom, kateri se razprostirajo ob moravski meji. Odra (z dotokom Opavo) je najvažnejša reka. Vzhodni del pokrivajo Karpatom pripadajoči Beskidi, v katerih izvira Visla.

Prirodnine. Poljedelstvo vsled mrzlega podnebja ni znatno. Pridelujejo mnogo lanu in konopelj. V živinoreji je važno ovčarstvo. Gore dajó veliko premoga in tudi železa. Izdeluje se zlasti prtenina in volnenina.

Mesta. Opava (*Troppau*, 27.000 preb.) ob jednakoimenovani reki je glavno mesto z veliko obrtnostjo. Krnov (*Jägerndorf*) je obrtno mesto. Tešin (*Teschen*) je kupčijsko mesto ob Odrinem dotoku na vzhodnem Šleskem.

Kraljevina Galicija in Vladimirija.

Dežela. Ta pokrajina je na severovzhodu naše države ter meji na Šlesko, Prusko, Rusijo, Bukovino in Ogrsko. Proti jugu obdajajo deželo Karpati, kateri se na gališki strani polagoma znižujejo ter naposled prehajajo v Gališko nižino. Visla z mnogimi dotoki móči zahodni del, v vzhodnem delu je Dnjestr največja reka.

Prirodnine. Dežela je rodovita in ima obilo žita, katerega se mnogo izvažá. Znatna je živinoreja in mnogo govedine prodajajo na tuje. Dobiva se mnogo soli, petroleja in prstenega voska.

Mesta. Glavno mesto je v vzhodni Galiciji Levov (*Lemberg*, 160.000 preb.), ki je važno kupčijsko in obrtno mesto. Krakov (*Krakau*) ob Visli in Brody blizu ruske meje imata veliko kupčijo. Vielička in Bohnia sta važni, ker se tu dobiva mnogo kaméne soli.

Vojvodina Bukovinska.

Dežela. Bukovina meji na Rusijo, Rumunijo, Ogrsko in Galicijo. Dežela je po večjem gorata in pripada Karpatom. Najvišji del je na jugu, proti jugovzhodu se pa tla znižujejo, kar nam kaže smer bukovinskih rek, od katerih sta največja Dnjestr in Prut.

Prirodnine. Mnogo dobička dajejo gozdovi, menj pa poljedelstvo. Nekaj boljša je živinoreja. Izmed kopanin je največ železa. Obrtnost ni znatna.

Mesta. Glavno mesto Črno v i c e ob Prutu (70.000 preb.) ima važno kupčijo. V bližini je Sadagora, ki ima velike živalske sejme.

II. Ogrske dežele.

Kraljevina Ogrska.

Dežela. Kraljevina Ogrska je po površji in številu prebivalcev največji del naše države. Malone krog in krog obdana po gorah ima v notranjem veliko nižavje, katero móči veletok Dunav z mnogimi dotoki.

Na zahodu segajo odrasleki Alp do Dunava. Tu je ob Litavi Litavsko pogorje (*Leithagebirge*). Temu nasproti se začenjajo ob levem bregu Dunavskem Karpatu, kateri v dolgem polkrogu obdajajo nižavje, kamor se spušča mnogo odraslekov. Karpati segajo zopet do Dunava in sicer do tjà, kjer zapušča ta veletok našo državo.

Zahodno in južno od Karpatov sega Velika Ogrska nižina do Dunava, v katerega se izliva Tisa (s pritoki: Samoš, Križ (*Körös*) in Maroš). Mala Ogrska nižina se razprostira v zahodnem delu Ogrske in Dunav jo loči v dva dela. Južno je Blatno jezero (*Plattensee*). Ob hrvatsko-slavonski meji teče Drava s pritokom Mura.

Prirodnine. Ogrska spada med najrodovitejše dežele na zemlji in rodi jako mnogo žita. Gledé na vinarstvo je prva dežela v državi. Ljudstvo se tudi mnogo bavi z živinorejo. Obilo dobička daje rudarstvo, obrtnost se vedno bolj razvija.

Mesta. Glavno mesto je Budapešta (ob obeh straneh Dunava), ki ima 680.000 preb. in veliko kupčijo. Severno od Budapešte sta rudarski mesti Ščavnice (*Schemnitz*) in Kremnice. Požun (*Preßburg*) je obrtno mesto ob Dunavu. Tokay (ob Tisi) ima v okolici najboljše ogrsko vino. Segedin (ob Tisi) je po številu prebivalcev drugo mesto na Ogrskem. Severovzhodno od Segedina je veliko tržišče Debrecin.

V Zalesji (Erdeljskem, Sedmograškem) sta najvažnejši mesti Sibinj (*Hermannstadt*) in Brašov (*Kronstadt*).

Reka (*Fiume*) ob Kvarnerskem zalivu ima 37.000 preb., je jedino ogrsko primorsko tržišče in ima svojega namestnika.

Kraljevina Hrvatska in Slavonska.

Dežela. Proti Ogrski meji deželo iz Štajerskega prihajajoča Drava do izliva v Dunav, nadalje Dunav do Savskega ustja. Deželo med Dravo in Savo pokrivajo na zahodu nizki odrasleki Alp, kateri prehajajo v Hrvatsko-slavonsko nizino.

Ob izlivu Sotle prestopi Sava v deželo. V Savo se izliva ob desnem bregu dotoka Kolpa in Una. Krasu pripada ves svet med Savo in morsko obalo, kamor strmo pada. Malone vse reke v kraškem delu so ponikalnice.

Prirodnine. Najrodovitejši je vzhodni del ali Slavonija, katera prideluje mnogo pšenice in koruze. Tudi ima velike hrastove gozde, kateri omogočujejo znatno svinjerejo. Menj rodovitni je zahodni del ali Hrvatska, kjer se prideluje mnogo vina in koruze. Izmed kopanin se dobiva največ železa in žvepla.

Mesta. Blizu Save je glavno mesto Zagreb (*Agram*), kateri ima 45.000 preb. in veliko kupčijo z deželnimi proizvodi (žitom, vinom in živino).

Severno od Zagreba so sloveče Krapinske Toplice. Varaždin (ob Dravi) ima znatno kupčijo. Sisek (ob stočji Kolpe in Save) kupčuje z žitom. Karlovec (*Karlstadt*) je trdnjava ob Kolpi. Senj (*Zengg*) je primorsko tržišče.

Osek (*Esseg*) ob Dravi je največje mesto v Slavoniji. Ob Dunavu so Karlovci (*Karlowitz*), sedež srbskega patrijarha, in trdnjava Petrovaradin (*Peterwardein*). Zemun (*Semlin*) blizu Savskega ustja je važno skladišče za trgovino z Balkanskimi deželami.

III. V Avstrijsko-ogrski upravi.

Bosna s Hercegovino.

Dežela. Dežela se razprostira na zahodni strani Balkanskega polotoka in sega proti severu do Save, v katero se

izlivajo nje bosenski dotoki Una, Bosna in Drina. Zelo gorata dežela pripada deloma Kraševini, deloma Bosenskemu sredogorju. Večja nižina se nahaja samo ob Savi, Posavina. Od hrvaške meje do Črnogore se vleče Bosensko-hercegovsko razvodno pogorje, katero dela razvodje med Črnim morjem in Jadranskim morjem. Neretva (*Narenta*) je jedina hercegovska reka, katera se izliva v Jadransko morje.

Prirodnine. Dežela ima znatno poljedelstvo, mnogo se prideluje koruze in sadja. V živinoreji je važno ovčarstvo. Rudarstvo daje največ železa, kaméne soli in premoga, obrtnost pa je še malo razvita.

Mesta. Glavno mesto je Sarájevo (44.000 preb.) blizu izvira Bosne. Severozahodno je staro mesto Banjaluka (ob Vrbasu). Mostar (ob Neretvi) je največje mesto v Hercegovini.

2. Kneževina Liechtenstein.

(1'8 Mm^2 , 10.000 preb.)

Kneževina Liechtenstein je ob desnem bregu veletoka Rena med Švico in Avstrijsko-ogrsko državo (Predarelsko). Dežela je po večjem gorata. Prebivalci se bavijo s kmetijstvom in živinorejo. Izdelujejo tudi volnenino. Največji kraj je Vaduz (1000 preb.) z gradom Liechtenstein.

3. Republika Švica.

(414 Mm^2 , 3,200.000 preb.).

Republika Švica sestoji iz zveze 25 držav (kantonov) in meji na Nemško cesarstvo, Francijo, Italijo, Avstrijsko-ogrsko državo (Tirolsko in Predarelsko) in na kneževino Liechtenstein.

Navpična izobrazba. Švica je najbolj gorata izmed vseh evropskih držav. Največji del dežele pokrivajo Alpe, katere loči Švicarska planota od pogorja Jure.

Alpe so na jugu in vzhodu ter imajo obilo snežnikov in ledenikov, kateri zavzemajo jedno šestino vse dežele. Najvišji švicarski vrh je 4640 *m* visoki Dufour (izg. Difúr) ob južni italijanski meji. Več vrhov presega 4000 *m*. Obilo škode povzročujejo v gorenjih dolinah plazi in zemeljski usadi.

Mnogo prelazov pospešuje promet s sosednimi deželami. Sv. Gotard (*St. Gotthard*) ima 15 *km* dolg predor, skozi katerega vozi železnica iz Švice v Italijo. Alpe delimo v različne skupine, katere se večinoma imenujejo po dotičnih pokrajinah.

Švicarska planota se razprostira od Lemanskega (*Genfer See*) do Bodenskega jezera (*Boden See*) in ima rodovitna tla ter je v zvezi s Švabsko-bavarsko planoto.

Jura je ob švicarski-francoski meji ter ima slično Krasu večinoma nerodovita tla.

Vodovje. Dežela je zelo dobro móčena ter ima obilo rek in jezer.

Ren (*Rhein*) izvira na Sv. Gotardu, teče v severovzhodni smeri do mesta Chur (izg. Kur), kjer se potem obrne proti severu in priteče v Bodensko jezero. Iz tega teče v zahodni smeri do mesta Basla, kjer se zopet pravokotno zavije proti severu. Renov največji dotok je Aar, kateri teče skozi Briensko (*Brienzer See*) in Tunsko jezero (*Thuner See*). V Aar se odtaka ob levem bregu Neuenburško (*Neuenburger See*) in Bielsko jezero (*Bieler See*), ob desnem bregu pa Štirikantonsko (*Vierwaldstätter See*) in Curiško jezero (*Züricher See*).

Rodan (*Rhône*) izvira blizu Sv. Gotarda in teče skozi Lemansko jezero. Tesin (*Tičino*) ima svoje povirje v Sv. Gotardu in teče v jezero Lago maggiore (izg. lago madžore). Ina prihaja iz južnovzhodne Švice in teče na Tirolsko.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je jako različno, toda jako zdravo. Južne doline imajo mehko, a planota zmerno podnebje. Više ležeči kraji pa imajo dolgo, hudo zimo in kratko, vroče poletje.

Zaradi pregoratih tal ne rodi dežela dovolj žita, pač pa precej sadja in vina. Zelo važna je živinoreja, katera daje

mного dobička. Veliko se izvaža sira (n. pr. ementalkega sira). V obrtnosti stoji na prvem mestu izdelovanje žepnih ur, bombaževine in svilenine. Vsako poletje prihaja v Švico mnogo tujcev uživat sveži planinski zrak in občudovat prirodno krajoto švicarskih gorá. Po teh tujcih dobi dežela mnogo denarjev.

Prebivalci. V Švici stanujejo na severu Nemci (64⁰/o), na zahodu Francozje (24⁰/o) in na jugu Italijani (12⁰/o). Po veri je 60⁰/o protestantov in 40⁰/o katoličanov.

Mesta. Bern ob reki Aari (50.000 preb.) je glavno mesto republike in ima veliko obrtnost. Luzern je kupčijsko mesto ob Štirikantonskem jezeru. Zürich (155.000 preb.) ob Curiškem jezeru je največje švicarsko mesto in izdeluje svilenino. Blizu izliva reke Reuße v Aaro so razvaline grada Habsburg, kateri je rodni grad slavnih Habsburžanov. Basel (ob renškem kolenu) ima 90.000 preb. in veliko kupčijo. Blizu mesta Schaffhausen je znameniti Renov slap. St. Gallen (blizu Bodenskega jezera) izdeluje bombaževino.

Neuenburg je ob Neuenburškem jezeru. Lausanne (izg. Lozán) in Genf (90.000 preb.) ob Lemanskem jezeru imata posebno razvito urarsko obrtnost.

Nad 100.000 prebivalcev ima samo Zürich (155.000).

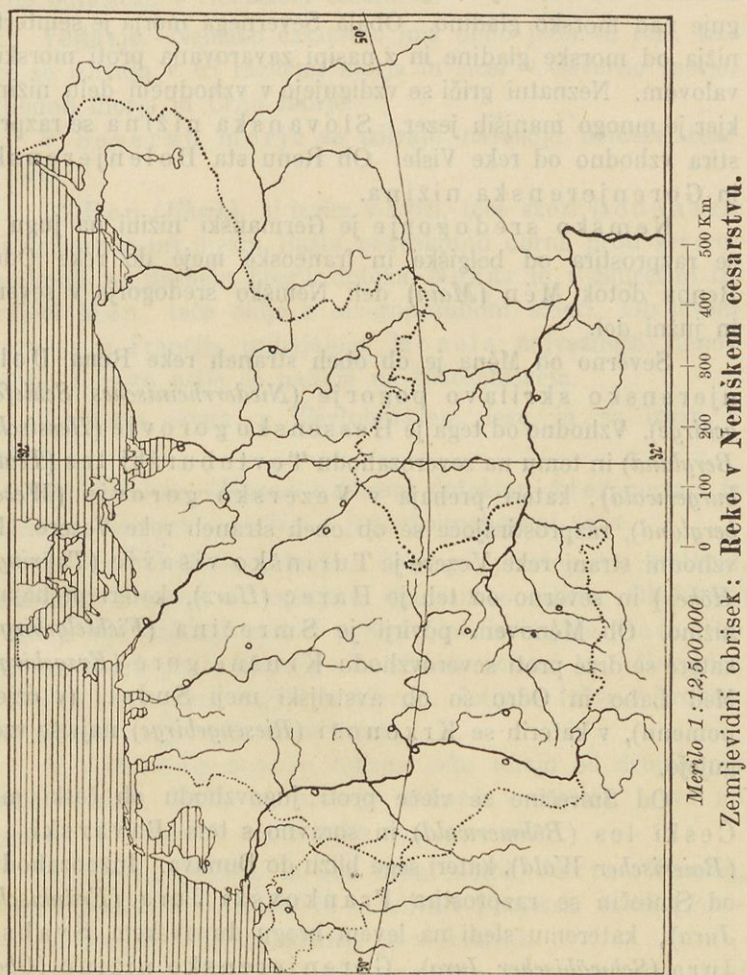
4. Nemško cesarstvo.

(5438 Mm^2 , 56,000.000 preb.).

Meje. Nemško cesarstvo meji proti zahodu na Francijo, Luksemburg, Belgijo in Nizozemsko, proti severu pa na Severno morje, Dansko kraljestvo in Vzhodno morje. Nadalje meji Nemčija na Rusijo, Avstrijsko-ogrsko državo (Galicijo, Šlesko, Moravsko, Češko, Avstrijsko nad Anizo, Salzburško, Tirolsko in Predarelsko) in Švico.

Navpična izobrazba. Glede na navpično izobrazbo je na severu nižavje; proti jugu pa se vzdigujejo tla vedno bolj in nižavje prehaja v sredogorje. Sredogorju slede planote, med katere segajo na jugu odrasleki Alp.

Slika 4.

Germanska nižina sega proti severu do Severnega in Vzhodnega morja, proti vzhodu do reke Visle in proti zahodu do Rena ter zavzema severni del Nemškega cesarstva. Zahodni del nižine je nižji od vzhodnega ter se le malo vzdiguje nad morsko gladino. Obala Severnega morja je semtertja nižja od morske gladine in z nasipi zavarovana proti morskim valovom. Neznatni griči se vzdigujejo v vzhodnem delu nižine, kjer je mnogo manjših jezer. Slovanska nižina se razprostira vzhodno od reke Visle. Ob Renu sta Dolenjerenska in Gorenjerenska nižina.

Nemško sredogorje je Germanski nižini na jugu in se razprostira od belgiške in francoske meje do reke Odre. Renov dotok Mén (*Main*) deli Nemško sredogorje v severni in južni del.

Severno od Ména je ob obeh straneh reke Rena Dolenjerensko skrilavo pogorje (*Niederrheinisches Schiefergebirge*). Vzhodno od tega je Hessensko gorovje (*Hessisches Bergland*) in temu na severozahodu Tevtoburški les (*Teutoburgerwald*), kateri prehaja v Vezersko gorovje (*Weserbergland*), razprostirajoče se ob obeh straneh reke Vezere. Na vzhodni strani reke Vezere je Turinško višavje (*Thüringer Höhen*) in severno od teh je Harec (*Harz*), kateri prehaja v nižino. Ob Ménovem povirji je Smrečina (*Fichtelgebirge*), katere se drže proti severovzhodu Krušne gore (*Erzgebirge*). Med Labo in Odro so ob avstrijski meji Sudeti (v ožjem pomenu), v katerih se Krkonoši (*Riesengebirge*) najvišje vzdigujejo.

Od Smrečine se vleče proti jugovzhodu ob češki meji Češki les (*Böhmerwald*) in soravno s tem Bavarski les (*Baierischer Wald*), kateri sega blizu do Dunava. Južnozahodno od Smrečin se razprostira Frankovski Jura (*Fränkischer Jura*), kateremu sledi na levem bregu dunavskem Švabski Jura (*Schwäbischer Jura*). Gorenjerensko nižino (*Ober-rheinische Tiefebene*) obdajajo na vzhodni strani Črni les (*Schwarzwald*) in Odenski les (*Odenwald*), na zahodu pa Hardt in Vogezi.

Švabsko-bavarska planota (*Schwäbisch-baierische Hochebene*) je po Dunavu ločena od sredogorja in prehaja proti jugu polagoma v Severne Apneniške Alpe, katere imajo severne odrasleke v Nemškem cesarstvu.

Vodovje. Nemško cesarstvo ima obilo jezer in rek, katere se izlivajo v tri različna morja in sicer v Severno morje, Vzhodno morje in Črno morje.

V Severno morje se izlivajo največje nemške reke in sicer:

1.) Ren (*Rhein*), ki izvira v Švici, teče skozi Bodensko jezero ter se pri mestu Baslu pravokotno obrne proti severu. Sprejemši na desnem bregu dotoka Nekar in v Smrečini izvirajoči Men, teče dalje v severozahodni smeri. Ob levem bregu je iz Francije prihajajoča Mozela najvažnejši Renov dotok. Rensko ustje se nahaja na Nizozemskem.

2.) Ems izvira v Tevtoburškem lesu in se izliva v Dolart.

3.) Vezera (*Weser*) z desnim dotokom Aler postaja iz Fulde in Vere ter se izliva v jednakoimenovani zaliv.

4.) Laba (*Elbe*) prihaja s Češkega, prestopi po kratkem teku skozi Nemško sredogorje v Germansko nižino. Ob levem bregu je nje največji dotok v Smrečini izvirajoča Sala, ob desnem bregu pa iz Meklenburških jezer se odtekajoča Havela s pritokom Spreva (*Spree*). Laba se izliva v širokem plimujučem ustji v Severno morje.

V Vzhodno morje tekoče reke imajo od drugih rek različno ustje. Reke se izlivajo namreč v morske lokve ali lagune. V Vzhodno morje tekô nastopne reke:

1.) Odra (*Oder*), ki ima desni dotok Varta (*Warthe*), izvira v Jesenikih (*Gesenke*) in se izliva v Pomerski zatok (*Pommersche Bucht*). Odrsko povirje je v Avstriji.

2.) Visla (*Weichsel*) teče samo v dolenjem teku skozi Nemčijo in se izliva v Gdanski zatok (*Danziger Bucht*). Visla izvira v Avstriji in teče skozi Rusijo v Nemčijo.

3.) Pregola je primorčica, katera teče v Novo lokvo (*Frisches Haff*).

4.) Memel (*Njemen*) prihaja iz Rusije in se izliva v Kursko lokvo (*Kurisches Haff*).

Črnemu morju pripada v Črnem lesu izvirajoči Dunav, kateri teče na severu Švabsko-bavarske planote. Njega desni dotoki izvirajo v Alpah in so: Iller, Lech, Isar in Ina. Izmed levih dotokov je največji v Smrečini izvirajoči Nab.

Jezer je mnogo v deželi. Največja jezera so na jugu kakor n. pr. Bodensko jezero, Kiemsko jezero in Kraljevo jezero (*Königssee*). Na severu je veliko manjših jezer, izmed katerih so najznatnejša Meklenburška jezera.

Mnogo prekopov veže večje reke med sabo.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je v obče zdravo in prijetno. Navzlic velikemu raztegu po zemljepisni širini in dolžini vlada v podnebju precejšna enakomernost. Podnebje je v severni Nemčiji vsled manjše nadmorske višine malone jednako, kakor v većinoma gorati južni Nemčiji.

Dežela ima jako razvito poljedelstvo ter rodi obilo žita, sladorne pese, sadja in vina. Najboljše vino raste v Rénski in Mozelski dolini. Sadé tudi obilo lanu, konopelj, tobaka in hmelja. Glede živinoreje se bavijo Nemci največ z rejo konj, goveje živine in ovac. Mnogo se dobiva kopanin in sicer posebno premoga, železa, soli, cinka in bakra. Velike važnosti je obrtnost; največ se izdeluje železnine, volnenine in bombaževine. Znatno je tudi izdelovanje prtenine, svilenine in pivovarstvo. Velika je notranja in zunanja kupčija.

Prebivalstvo. Prebivalci so po veliki većini (nad 90%) Nemci. Izmed drugih narodov je največ Slovanov (Poljakov, in Lužičanov ali Lužiških Srbov), kateri stanujejo v vzhodnem in južnovzhodnem delu. Na zahodu bivajo Francozje in na severu Danci. Po veri so većinoma protestantje (62%) in sicer posebno v severni Nemčiji; katoličani (nad 36%) prevladujejo v južni Nemčiji. V Nemčiji je okoli 60.000 ljudskih šol.

Posamezne države nemškega cesarstva.

Nemško cesarstvo se je ustanovilo leta 1871 in obstoji iz zveze 25 držav ter državne dežele Alzacije-Lorene (*Elsaß-Lothringen*). „Nemški cesar“ je vsakokratni pruski kralj.

*Pruska
12 provinca*

A. Severne države.

Kraljevina Pruska.

Kraljevina Pruska obsega večji del Germanske nižine in sega proti jugu daleč v Nemško sredogorje.

Mesta vzhodno od Labe. Berlin (ob reki Sprevi, 1,700.000 preb.) je glavno in stolno mesto Nemškega cesarstva ter njega prvo obrtno in kupčijsko mesto. V bližini je Charlottenburg.

Potsdam (ob Haveli) je drugo stolno mesto. Frankfurt ob Odri je znatno tržišče. Vratislav (*Breslau*) je veliko obrtno mesto ob Odri in zahodno od tega Zgorelec (*Görlitz*). Poznanj (*Posen*) je velika trdnjava in obrtno mesto ob reki Vartli. Ob Vzhodnem morji so primorska tržišča: Kraljevec (*Königsberg*) ob ustji Pregole, Gdansko (*Danzig*) ob ustji Visle, Stettin ob ustji Odre in bojni pristan Kiel ob vzhodni obali Jutlandije. Altona ob ustji Labe je veliko obrtno in kupčijsko mesto.

Mesta zahodno od Labe. Magdeburg (Devin) ob Labi spada med najmočnejše trdnjave in ima veliko obrtnost. Južno je Halle (ob Sali), kjer se dobiva mnogo soli. Hannover (ob nekem pritoku Alere) in Kassel (ob Fuldi) imata znatno obrtnost.

Mesta v Renskem porečju. Frankfurt ob Ménu je važno tržišče, zahodno so sloveče toplice Wiesbaden. Koblenz (ob izlivu Mozele) je močna trdnjava. Köln (*Kolin*) ob Renu je veliko kupčijsko mesto in ima jako krasno stolno cerkev. Düsseldorf ob Renu ima veliko kupčijo in slovečo slikarsko šolo. Krefeld ne daleč od Rena izdeluje svilenino. Barmen-Elberfeld sta blizu skupaj in izdelujeta mnogo

svilenine in bombaževine. Severnovzhodno od imenovanih dveh mest je Dortmund, v čigar obližji so bogati železni rudniki. Aachen (ob belgiški meji) je staro mesto, kjer so venčali nemške cesarje.

Med gorenjim Nekarjem in Dunavom je pruska kneževina Hohenzollern, kjer je rodni grad vladajoče rodovine.

Velika vojvodina Oldenburg.

Velika vojvodina Oldenburg sestoji iz treh po drugih deželah ločenih delov. Glavna dežela je zahodno od dolnje Vezere in ob Severnem morji. Glavno mesto Oldenburg (ob nekem dotoku Vezere) ima veliko kupčijo s konji.

Kneževini Lippe.

Ob obeh straneh Vezere sta kneževini Lippe-Detmold in Schaumburg-Lippe.

Kneževina Waldeck.

Kneževina Waldeck leži južno od kneževine Lippe-Detmold.

Turinške državice.

Turinške državice se razprostirajo po Turinškem višavji med reko Vero in Saksonskim kraljestvom. Vsaka teh državic sestoji iz več, po drugih deželah ločenih delov. Turinških državic je osem in sicer:

- 1.) Velika vojvodina Sachsen-Weimar-Eisenach.
- 2.) Vojvodina Sachsen-Koburg-Gotha.
- 3.) Vojvodina Sachsen-Altenburg.
- 4.) Vojvodina Sachsen-Meinigen.
- 5.) Kneževina Schwarzburg-Rudolstadt.
- 6.) Kneževina Schwarzburg-Sondershausen.
- 7.) Kneževina Reuß-Greiz (starejše vrste).
- 8.) Kneževina Reuß-Schleiz (mlajše vrste).

Vojvodina Brunšvik (Braunschweig).

Vojvodina Brunšvik je med rekama Vezero in Alero ter je razcepljena v več kosov. Glavno mesto je Braunschweig, katero ima razvito obrtnost (volnenino) in kupčijo.

Vojvodina Anhalt.

Vojvodina Anhalt leži ob obeh straneh Labe. Glavno mesto je Dessau (malo pred izlivom Mulde v Labo).

Velika vojvodina Mecklenburg-Schwerin.

Velika vojvodina Mecklenburg-Schwerin sega od dolenje Labe do Vzhodnega morja. Glavno mesto Schwerin (ob jednakoimenovanem jezeru) ima znatno obrtnost.

Velika vojvodina Mecklenburg-Strelitz.

Velika vojvodina Mecklenburg-Strelitz je vzhodno od prejšnje države. Glavno mesto je Nova Strelica (*Neu Strelitz*).

Mestne republike Bremen, Hamburg in Ljubek (Lübeck).

Bremen (pred izlivom Vezere) ima veliko obrtnost in prekmorsko kupčijo posebno z Ameriko. Bremen je prvo evropsko tržišče za tobak in prvo nemško tržišče za bombaž. Primorski pristan Bremerhaven je zbirališče izseljencev, kateri žele v Ameriko iti. Tu je za izseljence posebno poslopje, v katerem je prostora za 3000 ljudi.

Hamburg (pred ustjem Labe) je največje primorsko tržišče na evropski celini in ima pravo svetovno kupčijo. Zelo razvita je tudi obrtnost, katere izdelke vozijo ladije po širnem morji v različne kraje. Primorski pristan Cuxhaven je od Hamburga oddaljen 100 km.

Ljubek (*Lübeck*) blizu Vzhodnega morja ima veliko obrtnost in trguje posebno po imenovanem morji.

Kraljevina Saksonska.

Kraljevina Saksonska meji na jugu ob Krušnih gorah in Jesenikih na Češko ter se razprostira ob obeh straneh Labe. Gosto obljudena dežela spada med najbolj obrtne dežele na svetu.

Dresden (*Dražďane*) ob Labi je glavno mesto in hrani velike zbirke umetnosti.

Leipzig (*Lipsko*) na severozahodu dežele je največje saksonsko mesto, ki ima veliko obrtnost in kupčijo in največje knjigarstvo v vsem cesarstvu. Leipzig je prvo svetovno tržišče za kožuhovino in ima tri velikanske semnje na leto. (Velika bitka pri Lipskem l. 1813.) Chemnitz (*Kamenice*) je prvo obrtno mesto v deželi. Bautzen (*Budišin*) ob reki Sprevi je središče Lužičanov.

B. Južne države.

Velika vojvodina Hessenska.

Velika vojvodina Hessenska sestoji iz dveh ločenih delov. Južni večji del je ob obeh straneh Rena in sega severno do Mena. Manjši severni del se razprostira severno od Mena. Glavno mesto je Darmstadt. Večje važnosti je obrtno mesto Offenbach (ob Menu). Mainz (ob Renu, nasproti Menovemu izlivu) je velika trdnjava in ima živahno kupčijo.

Velika vojvodina Badenska.

Velika vojvodina Badenska se razprostira ob desnem bregu reke Rena od Bodenskega jezera severno čez Nekar in sega deloma do Mena. Glavno mesto je Karlsruhe. Mannheim (ob Nekarjevem izlivu) je veliko tržišče. Baden-Baden ima sloveče žveplene toplice. Konstanz je ob Bodenskem jezeru. Tu je bil cerkveni zbor (1414—1418).

Kraljevina Württemberska.

Kraljevina Württemberska je na vzhodu Badenskega ter se dotika na jugu Bodenskega jezera.

Glavno mesto Stuttgart (blizu Nekarja) ima veliko obrtnost in je sredi vinorodnega kraja. Bolj vzhodno so razvaline Hohenstaufovskega grada. Ulm je obrtno mesto in trdnjava ob Dunavu. Friedrichshafen je tržišče ob Bodenskem jezeru.

Kraljevina Bavarska.

Kraljevina Bavarska je po velikosti druga nemška država in meji na jugu in vzhodu na Avstrijsko-ogrsko državo (Predarelsko, Tirolsko, Salzburško, Avstrijsko nad Anizo in Češko). Kraljevina sestoji iz dveh ločenih delov, manjši del Renski Palatinat (*Rheinpfalz*) je ob levem Renskem bregu in sega severno do velike vojvodine Hessenske.

Glavno mesto München (*Monakovo*) je ob Izari in ima lepe umetninske zbirke in velike pivovarne. Passau (ob izlivu Ine v Dunav) je kupčijsko mesto ob avstrijsko-ogrski meji. Regensburg je tržišče na najsevernejši točki Dunava. Augsburg (ob Lehu) ima znatno kupčijo. Ob Bodenskem jezeru je pristanišče Lindau. Nürnberg (*Norimberg*) je severnozahodno od Regensburga ter prvo kupčijsko in obrtno mesto bavarsko. Würzburg ob Menu je sredi vinorodnega kraja. Renski Palatinat ima važno mesto Speier (ob Renu), kjer so pokopavali nemške cesarje.

Državna dežela Alzacija-Lorena (Elsaß-Lothringen).

To deželo je Francija po nesrečni vojni leta 1871. odstopila nemškemu cesarstvu. Elsaß-Lothringen je ob levem bregu renskem na zahodu velike vojvodine Badenske.

Straßburg (blizu Rena) ima veliko kupčijo in znamenito stolno cerkev. Mühlhausen (na jugu) izdeluje mnogo bombaževine. Metz je močna trdnjava ob Mozeli.

Nemško cesarstvo ima posestva v Afriki (v Dolenji Guineji in na jugozahodni obali, naselbine zahodno od Sansibarske obali), v Avstraliji (nekaj otokov v Velikem morji) in naselbino ob kitajski obali v Aziji.

Nad 100.000 prebivalcev ima nastopnih 29 mest:

Berlin	1,700.000	Dresden	340.000
Hamburg	630.000	Koeln	325.000
München	410.000	Frankfurt ob Menu .	280.000
Leipzig	400.000	Magdeburg	220.000
Vratislav	380.000	Hannover	210.000

Düsseldorf	180.000	Barmen	130.000
Kraljevec	175.000	Aachen	130.000
Nürnberg	165.000	Straßburg	125.000
Chemnitz	165.000	Danzig	125.000
Stuttgart	160.000	Halle ob Sali	120.000
Altona	150.000	Braunschweig	116.000
Bremen	145.000	Dortmund	112.000
Elberfeld	140.000	Krefeld	110.000
Stettin	140.000	Mannheim	100.000
Charlottenburg	135.000		

5. Kraljevina Danska.

(395 Mm^2 , 2,400.000 preb.)

Meje. Kraljevina Danska obsega severni del polotoka Jutlandije, Danske otoke med Jutlandijo in Skandinavijo in otok Bornholm. Deželo meji na jugu Nemško cesarstvo. Na zahodu je Severno morje, iz katerega se pride po prelivu Skager Rak v Kattegat in mimo Danskih otokov v Vzhodno morje.

Navpična izobrazba. Vsa dežela pripada nižavju, katero se na vzhodni strani le neznatno vzpenja, proti zahodu se pa tla polagoma znižujejo do morske obale, katera je ob Severnem morji prav nizka. Le dalje zunaj v Vzhodnem morji ležeči Bornholm je nekaj gorat.

Vodovje. Večje reke se ne morejo razviti, sicer pa ima dežela mnogo potokov, jezer in močvirij.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je namorsko, vlažno in nestanovitno, vendar pa navzlic severni leži precej ugodno.

Dežela rodi mnogo žita, sočivja in krompirja. Lesa primanjkuje in kot gorivo služi šota. Razvita je živinoreja (konjereja, govedarstvo in ovčarstvo), znatno je ribarstvo. Mnogo se dobiva krede in šote. Neznatna je obrtnost.

Prebivalstvo. Danci so Germani in po veri malone vsi protestantje.

Mesta. Glavno in stolno mesto je Kopenhagen (*Kodanj*) na otoku Seelandu. Mesto ima izvrstno pristanišče in živahno kupčijo.

Arhuus na Jutlandiji (ob Kattegatu) je važno kupčijsko mesto. Južno je Fredericia ob koncu celinskih železnic.

Severno od Velike Britanije je malo obljudeno skalnato otočje Far Ōer.

Islandija je severnozahodno od Far Ōerskih otokov in blizu severnega tečajnika. Otok je v notranjem velika puščava ter ima mnogo ledenikov, ognjenikov in gorkih vrelcev. Pridni prebivalci se živé od živinoreje in ribarstva. Največje mesto je Reykjavik (ob zahodni obali).

Danci imajo posestva v Ameriki (Groenlandijo in nekatere Malih Antiljev).

Nad 100.000 prebivalcev ima samo Kopenhagen (400.000).

6. Kraljevina Nizozemska.

(334 Mm², 5,000.000 preb.).

Meje. Kraljevina Nizozemska meji na Belgijo, Nemško cesarstvo in Severno morje, katero ima na Nizozemskem zelo razdrto obalo ter dva večja zaliva Zuidersko morje (izg. Sajdersko morje) in Dollart.

Navpična izobrazba. Vsa dežela pripada Dolenjerejski nižini, katera je v obližji morske obale celo nekaj metrov nižja od morske gladine Severnega morja ob času plime. Dežela je zavarovana proti morskim valovom z velikanskimi nasipi, katere vzdržuje prebivalstvo z velikimi stroški. Nizozemska je najnižja izmed vseh evropskih dežel.

Vodovje. Iz Nemškega cesarstva prihaja veletok Ren, kateri se na Nizozemskem cepi v tri panoge in se izliva v Severno morje. Iz Belgije prihaja Renov dotok Moza (*Maas*); Šelda pa ima samo ustje na Nizozemskem. Dežela ima mnogo prekopov, jezer in močvirij.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je namorsko in vlažno. V deželi dežuje mnogo in često pokrivajo nižino goste megle. Menj vlažen je južnovzhodni del.

Poljedelstvo nima dosti pridelkov za domačo rabo, jako pomanjkuje lesa in kot gorivo služi šota. Posebno razvita je živinoreja in izvažajo se mnogo sira in masla. Mnogo dobička daje ribarstvo (slaniki in polenovke). V obrtnosti je najvažnejše tesanje ladij in brušenje demantov v Amsterdamu. Velika je pomorska trgovina.

Prebivalstvo. Nizozemci pripadajo Germanom. Po veri je 60% protestantov in 40% katoličanov. Nizozemci slovijo po svoji izredni marljivosti in snažnosti.

Mesta. Amsterdam (ob Zuiderskem morji) ima 500.000 preb. in je pravo glavno mesto in jedno največjih tržišč za kolonijalno blago. Slično Benetkam je to mesto sezidano na mnogih otokih ali jasni dnevi so tam redki. Haag (blizu zahodne obale) je stolno mesto. Rotterdam (ob Renskem ustju) je veliko kupčijsko mesto. Utrecht je trdnjava ob Renu.

Nizozemci imajo posestva v Aziji (Velike Sundske otoke in Moluke), v Avstraliji (del Nove Guineje) in v Ameriki (nekaj otokov v Zahodni Indiji in del Gujane v Južni Ameriki).

Nad 100.000 prebivalcev imajo: Amsterdam 500.000, Rotterdam 300.000 in Haag 200.000.

7. Kraljevina Belgija.

(294 Mm², 6,700.000 preb.).

Meje. Belgija meji zahodno na Severno morje, proti jugu na Francijo, proti vzhodu na Veliko vojvodino Luksemburg in Nemško cesarstvo, severno pa na Nizozemsko.

Navpična izobrazba. Gorat je južni del, kjer so ob francoski meji Ardeni. To nizko sredogorje prehaja polagoma v gričevje, katero se znižuje v Dolenjerensko nižino. Ta nižina je na jugu rodovita, na severu močvirnata, zelo nizka pa ob morski obali.

Vodovje. Glavna reka je v Franciji izvirajoča Moza (s pritokom Sambro), katera se na Nizozemskem izliva v Ren.

Šelda moči zahodni del Dolenjerenske nižine ter se zunaj dežele izliva v dveh rokavih v morje.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je namorsko in vlažno po nižini; v sredogorji je bolj celinsko, ker se kaže precejšnja razlika med poletjem in zimo.

Poljedelstvo je na visoki stopnji, a pridelki ne zadostujejo zelo gostemu prebivalstvu. Veliko dobička daje rudarstvo v Ardenih, kateri hranijo poleg drugih kopanin obilo premoga in železa.

Belgiška obrtnost pa celó tekmuje z Velikobritansko. Največ se izdeluje prtenine, bombaža, strojev, orožja in stekla. Kupčijo pospešujejo zlasti železnice. Nobena država nima razmerno toliko železnic, kakor majhna Belgija. *rudarsko*

Prebivalstvo. Belgija ima izmed vseh evropskih držav najgostejše prebivalstvo, katero je v goratem delu romansko, v nižini pa germansko. Po veri so malone vsi katoličani. V javnem življenju prevladuje francoski jezik, ki je tudi uradni jezik.

Mesta. Glavno mesto je Bruselj (520.000 preb.), katero je v sredini dežele in ima zelo razvito obrtnost. Zlasti slove bruseljske čipke.

Antwerpen (ob reki Šeldi) je močna trdnjava in ima brusilnice za demante. Gent (ob reki Šeldi) je važno obrtno mesto za bombaževino. Ostende je jedino primorsko mesto ter ima slovečo morsko kopel. Mons je po svojih bogatih premogovnikih znano mesto v Ardenih. Lüttich (*Liège*) ob reki Mozi ima zelo razvito kovinsko obrtnost, posebno pa velike tovarne za puške. *železnice*

Belgiški kralj vlada tudi mednarodno Kongiško državo v Afriki.

Nad 100.000 prebivalcev imajo: Bruselj 520.000, Antwerpen 275.000, Gent 165.000, Lüttich 170.000.

8. Velika vojvodina Luksemburg.

(26 Mm², 230.000 preb.).

Velika vojvodina Luksemburg je nevtralna država Belgiji na jugovzhodu in meji na Belgijo, Nemško cesarstvo in Fran-

cijo. Ardeni se razprostirajo v tej deželi, katera ima mnogo lesa, premoga in železa. Prebivalci so Nemci in večinoma katoličani. Glavno mesto je Luksemburg.

Zahodna Evropa.

V zahodni Evropi so nastopne države: 9. Republika Francija. 10. Kneževina Monako. 11. Kraljevina Velikobritanska in Irska.

9. Republika Francija.

(5364 *Mm*², 39,000 000 preb.).

Meje. Francija se razprostira na severu Pirenejskega pogorja, ob katerem meji na Špansko. Na jugu sega do Sredozemskega morja (Lionski zaliv), na vzhodu meji na Italijo, Švico in Nemško cesarstvo, na severovzhodu pa na Luksemburg in Belgijo. Na severozahodu in zahodu obdaja deželo Atlantsko morje (Morska ožina Kalé, Rokavski kanal in Biskajski zaliv).

Navpična izobrazba. Več kot polovica dežele pripada nižavju, katero se pričenja na jugu. Nižavje se vedno bolj širi proti severu, zavzema malone ves zahodni in severni del ter naposled prehaja v Germansko nižino.

Pireneji so na španski meji ter proti severu menj strmo padajo in polagoma prehajajo v nižavje. Alpe se razprostirajo ob italijanski in švicarski meji ter se delé po levih dotokih reke Rodana (*Rhône*) v več oddelkov. Zahodne Alpe (tako se namreč imenuje ta del Alp) imajo najvišji vrh Alpskega pogorja Montblanc (izg. Monblán), kateri meri 4810 *m*. Nahaja se tu tudi mnogo prelazov in velikanski predor Cenis, skozi katerega pelje železnica iz Francije v Italijo.

Francosko sredogorje se razprostira po sredini Francije ter se deli v več delov. Na jugu so Seveni ob desnem bregu reke Rodana. Severno od Rodana meji pogorje Jura Francijo proti Švici; ob nemški meji so Vogezi in proti Belgiji Ardeni.

Vodovje. Francija je prav dobro môčena po mnogih rekah in prekopih. Ker so tla večinoma nagnjena proti zahodu, izliva se največ rek v Atlantsko morje, Sredozemskemu morju pa pripada samo jedna večja reka.

V Atlantsko morje se izlivajo: Seine (izg. Sen) z dotokom Marn v Rokavski kanal; Loire (izg. Loar), največji francoski veletok, in v Pirenejih izvirajoča Garonne (izg. Garon) v Biskajski zaliv. Renu pritekata iz Francije dotoka Mozela in Moza.

V Alpah izvirajoči Rodan teče skozi Lemansko jezero, sprejemlje več dotokov ter se izliva v Lionski zaliv.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je po večjem mehko in le v goratih krajih bolj mrzlo. V južnem in zahodnem delu je podnebje namorsko z mehko zimo in ne prevročim poletjem. Na severu in vzhodu se kaže večja razlika med zimo in poletjem.

Francija ima razvito poljedelstvo, četudi ne zadostujejo pridelki prebivalstvu. Zelo rodovitni so severni del, kjer se prideluje mnogo žita in sadja. Dežela rodi največ vina na svetu, dasitudi je v zadnjih letih mnogo škodovala trtna uš. Po vsem svetu slovê francoska vina (šampanjec, burgundec in bordó). V južnih pokrajinah pridelujejo mnogo sladorne pese, olja in južnega sadja.

Menj znatna je živinoreja. Tudi rudarstvo ni posebne važnosti. Zelo razvita pa je francoska obrtnost, katere proizvodi so jako lični. Izmed obrtnih izdelkov so najvažnejši: volnenina, bombaževina in prtenina, modno in galanterijsko blago, papir in svilenina. Francija ima vsled jako ugodnih razmer prav razširjeno kupčijo tudi v drugih zemljinah.

Prebivalstvo. Malone vsi prebivalci so Francozje, kateri pripadajo Romanom. Po veri so večinoma katoličani.

Mesta. Glavno mesto je Paris (ob izlivu reke Marne v Seino), kateri ima 2,600.000 prebivalcev in je po številu prebivalcev drugo mesto v Evropi. Paris je prvo obrtno in kupčijsko mesto francosko. Po šegi ali modi pariški se ravnaajo malone vse omikane dežele. Mesto ima mnogo krasnih zgradb in umetninskih zbirk.

*En zopet so v seini mi vsaki spet =
mim - pre lep - pre xali, na čas,
ki minul je na veke - - -*

*Swaga
Robanda*

Versailles (izg. Verzaj) je zahodno od Parisa in je bilo prej stolno mesto. Južno je ob reki Loiri Orleans (devica Orleanska), Rouen (izg. Ruan) ob Seini in Le Havre (izg. Havr) ob ustji Seine sta važni kupčijski mesti in izdelujeta mnogo bombaževine. Cherbourg (izg. Šerbur) je največje francosko bojno pristanišče. Calais (izg. Kalé) je ob jednakoimenovanem morskem prelivu. Od tu je najbliže na Angleško. Lille (izg. Lil) je trdnjava in obrtno mesto blizu belgiške meje, ob kateri je tudi obrtno mesto Roubaix (izg. Rubé). Južnovzhodno od tega mesta je Reims (izg. Rens), kjer so nekadaj venčali francoske kralje. Lyon (ob Rodanu) iztrži največ svilenine v Evropi. Etienne (izg. Etjén), sredi bogatih premogovnikov, izdeluje mnogo železnine in svilene trakove.

Ob južni obali slovi Nizza (izg. Nica) vsled jako mehkega podnebja kot zimsko zdravišče. Marseille (izg. Marzėj) je ob Lionskem zalivu in največje primorsko tržišče v Franciji. Toulouse (izg. Tuluz) je važno obrtno mesto ob reki Garonni. Bordeaux (izg. Bordó) ob ustji reke Garonne ima veliko kupčijo z vinom. Nantes (izg. Nant) je kupčijsko mesto ob izlivu reke Loire.

V francoski oblasti je otok Korsika z mestom Ajaccio (izg. Ajačjo), rojstni kraj Napoleona I.

Francozje imajo posestva v Afriki (Alžir, pokroviteljstvo v Tunizu, naselbine v Senegambiji, v Dolenji Guineji, na otoku Madagaskarju in nekatere bližnje otoke), v Aziji (vzhodni del Zadnje Indije), v Avstraliji (nekaj manjših otokov) in v Ameriki (nekaj otokov in južni del Gujane).

V Franciji imajo nad 100.000 prebivalcev nastopna mesta:

Paris	2,600.000	St. Etienne	140.000
Lyon	470.000	Nantes	130.000
Marseille	445.000	Roubaix	126.000
Bordeaux	260.000	Le Havre	120.000
Lille	220.000	Rouen	115.000
Toulouse	160.000	Reims	110.000

10. Kneževina Monako.

(0,2 Mm², 15.000 preb.).

Vzhodno od Nizze je majhna državica Monako z jednakoimenskim mestom. Kneževina je pod francoskim pokroviteljstvom.

II. Kraljevina Velikobritanska in Irska.

(3150 Mm², 41,000.000 preb.).

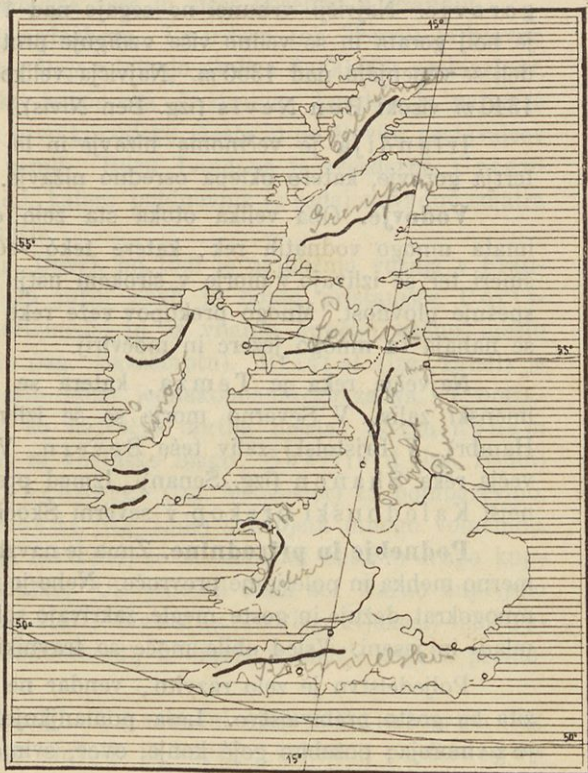
Slika 5.

Meje. Kraljevina Velikobritanska in Irska je severno od Rokavskega kanala, kateri loči to državo od Francije.

Kraljevina obstoji iz dveh večjih in mnogo manjših otokov. Zelo členovito Veliko Britanijo (Angleško in Škocijo) obdaja na jugu Rokavski kanal in morska ožina Kalé, na vzhodu in severu Severno morje; na severozahodu se pride po Severnem prelivu v Irsko

morje (med Veliko Britanijo in Irlandijo) in po Svetojurskem prelivu zopet v odprto Atlantsko morje.

Navpična izobrazba. Otok Velika Britanija se imenuje na jugu Angleška, na severu Škocija. Angleška je v vzhodnem in deloma tudi v južnem delu nižavje. Proti zahodu se

Merilo 1:10.000,000

0 100 200 300 400 Km

Preml
Paker
Lank
Keler

vzdiguje gričevje, katero prehaja polagoma v sredogorje. Proti jugozahodu se razprostirajo Cornwallske (izg. Kornualske) gore; severno od Bristolskega zaliva je Waleska (izg. Uel-ska) planota in v severnem delu Angleške je Severnoangleško gorovje. Najvišji vrhunci ne segajo nad 1100 m. Škocija je bolj gorata in se vedno više vzdiguje proti severu. Najvišji deli se vzpenjajo nad 1300 m. Najvišja velikobritanska gora je 1340 m visoki Ben Nevis (izg. Ben Nivis).

Irlandija je večinoma nižavje in le ob obali je semtertja gorovje, katero oklepa osredno nižavje.

Vodovje. Oba velika otoka sta zelo dobro móčena in imata mnogo vodnatih rek, katere tekó večinoma v vzhodni smeri ter se izlivajo v morje v širokem ustji, kar posebno pospešuje plovnost. Mnogo prekopov veže reke med sabo. Tudi se nahaja tu mnogo jezer in močvirij.

Največja reka je Temza, katera se izliva v jednakoimenski zaliv. V Severno morje se še izliva Humbr (izg. Hambr). V Bristolski zaliv teče Severn. V Irlandiji je največja reka Shanon (izg. Šenan). Izmed prekopov je najvažnejši Kaledonski prekop v severni Škociji.

Podnebje in prirodnine. Zima je navzlic severni leži razmerno mehka in poletje ne prevroče. Nebo je navadno oblačno, mnogokrat dežuje in goste megle zakrivajo sonce posebno spomladi in jeseni. Vsled obile móče so travniki vedno zeleni.

Poljedelstvo je zelo razvito, vendar ne rodi dežela dosti žita za gosto prebivalstvo. Lesa pomanjkuje. Prav važna pa je živinoreja; posebno gojé konje, ovce, svinje, kuretnino i. dr. Mnogo dobička daje tudi ribarstvo.

Gore so bogate premoga, železa, bakra, svinca in kositra. Svetovnoznano je angleško jeklo. Po svoji obrtnosti je kraljevina Velikobritanska prva država na svetu. Najvažnejše je izdelovanje bombaževine, volnenine, kovin, svilenine in prtenine in pivovarstvo. Izdeluje tudi mnogo ladij. Velikobritansko je prva kupčijska država na svetu in prodaja svoje obrtnijske izdelke po vseh zemljinah, surovino pa zapet uvaža iz tujine.

Prebivalstvo. Prebivalci so po narodnosti večinoma Angleži, kateri pripadajo Germanom. Po veri nadvlada angličanska cerkev, katera je slična protestantovski cerkvi, a se od nje loči v tem, da ima angličanska cerkev škofo. Malone jedna petina prebivalcev je katoliške vere in sicer posebno v Irlandiji.

Mesta na Angleškem. London (ob Temzi) je glavno in stolno mesto ter šteje z bližnjo okolico 6,000.000 prebivalcev, torej ravno toliko kakor vsa Avstralija. London je največje evropsko mesto, prvo kupčijsko mesto in po številu prebivalcev prvo mesto na zemlji. Blizu Londona je zvezdarna Greenwich (izg. Grinič), katere poldnevnik se sedaj navadno smatra kot poldnevnik ničle.

Dover (izg. Dovr), od tod je najbližnja vožnja v Francijo (v Calais). Ob južni obali je bojno pristanišče Portsmouth (izg. Portsmeds) in za vnanjo kupčijo važno mesto Southampton (izg. Savsempn). Bristol (izg. Bristl) je veliko obrtno mesto blizu jednakoimenskega zaliva. V notranjem Angleškem so največja obrtna mesta: Birmingham (izg. Bermingem) za kovinsko blago, Sheffield (izg. Šefild) za nožarstvo, Manchester (izg. Mënčester) za bombaževino. Bradford in Leeds (izg. Lids) izdelujeta mnogo volnenine. Liverpool (izg. Liverpul) je na zahodni obali in drugo kupčijsko mesto angleško. Ob vzhodni obali so: Važno kupčijsko mesto Hull (izg. Hal), Newcastle (izg. Njukasl) in Sunderland (izg. Sanderlend), ki imata v obližji bogate premogovnike.

Mesta v Škociji. Ob vzhodni obali je Edinburgh (izg. Edenbörö) z veliko obrtnijo in kupčijo, zahodno pa Glasgow (izg. Glesgo), po številu prebivalcev za Londonom največje mesto v kraljestvu. Dundee (izg. Dendi) izdeluje prtenino.

V Irlandiji je ob vzhodni obali glavno mesto Dublin (izg. Deblin) z veliko kupčijo in primorsko tržišče Belfast (izg. Bélfest).

Na severu so otoki Hebridi, Orkney (izg. Orkni) in Shetland (izg. Šetlend).

V angleški oblasti so še v Evropi: Močna trdnjava Gibraltar (na jugu Pirenejskega polotoka) in otočje Malta (na jugu Sicilije).

Kraljevina Velikobritanska in Irska ima izmed vseh držav največ posestva po raznih zemljinah. Najvažnejša posestva so:

V Afriki: Kaplandija, Oranje in Transval, več otokov in naselbin ob zahodni in vzhodni obali, posebno „Britanska vzhodna Afrika“.

V Aziji: Malone vsa Prednja Indija, zahodni del Zadnje Indije in več primorskih mest v drugih delih Azije.

V Avstraliji: Celinska Avstralija, Tasmanija, Nova Zelandija, deloma Nova Guineja in mnogo manjših otokov v Velikem morju.

V Ameriki: Angleška Severna Amerika, več otokov v Zahodni Indiji, del Gujane in Falklandski otoki.

Država ima v Evropi nad dvajset mest, katera imajo nad 100.000 prebivalcev. Najvažnejša teh mest so:

London (z bližnjo okolico)	Belfast	260.000
6.000.000	Dublin	250.000
Manchester - Salford 750.000	Bristol	230.000
Glasgow 700.000	Bradfort	230.000
Liverpool 650.000	Hull	230.000
Birmingham 500.000	Newcastle	220.000
Leeds 420.000	Portsmouth	170.000
Sheffield 350.000	Dundee	160.000
Edinburgh - Leith . 340.000	Sunderland	150.000

Južna Evropa.

V južni Evropi so nastopne države: 12. Kraljevina Špan-ska. 13. Republika Andorra. 14. Kraljevina Portugalska. 15. Kraljevina Italija. 16. Republika San Marino. 17. Kraljevina Grška. 18. Turško cesarstvo. 19. Kneževina Črnogorska. 20. Kraljevina Srbska. 21. Kneževina Bolgarska.

Pirenejski polotok.

Meje. Pirenejski polotok je obdan na vzhodu od Sredozemskega morja, na jugu ga loči Gibraltarski preliv od Afrike in na zahodu ga obliva odprto Atlantsko morje. Na severu je Biskajski zaliv, Pirenejsko pogorje pa loči polotok od Francije.

Navpična izobrazba. Od Lionskega do Biskajskega zaliva drže na severu Pireneji (najvišji vrhunec ima 3400 m), kateri prehajajo proti zahodu v Kantabriško gorovje. Južno od tega je Starokastilska planota, katero meji proti jugu Kastilsko razvodno pogorje. Vzhodno od tega je Ibersko razvodno pogorje, katero obdaja Aragonsko nižino, omejeno po Pirenejih in drugem obrobnem pogorji.

Južno od Kastilskega razvodnega pogorja se razprostira Novokastilska planota. Ta sega proti jugu do pogorja Sierra Morena, na jugu te pa je Andaluška nižina. Blizu južne obali se vzdiguje Sierra Nevada (najvišji vrhunec Mulhacen (izg. Mulasén) 3550 m), katera je najvišji del Pirenejskega polotoka.

Vodovje. Ker so tla nagnjena proti zahodu, teče večina večjih rek v zahodni smeri v Atlantsko morje. Sredozemsko

morje sprejemlje samo jedno večjo reko. Tudi večje reke imajo po leti le malo vode, manjše reke se pa domala posušé.

V Atlantsko morje se izlivajo: Minho, Duero, Tajo (*Taho*), Guadiana in Guadalkivir. V Sredozemsko morje se izliva po Aragonski nižini tekoči Ebro.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je zelo različno. Severni del ima milo podnebje, notranji del pa hudo zimo in vroče poletje. Jako toplo je podnebje v južnem delu.

Poljedelstvo je še sicer zanemarjeno, vendar rodi dežela obilo južnega sadja, vina, olja in riža. Živinoreja goji najbolj konje, mezge in ovce (merinos). Dobiva se mnogo rudnin posebno svinca, srebra, živega srebra (največ v Evropi), železa in premoga. Na Portugalskem dobivajo mnogo morske soli. Obrtnost še ni dosti razvita, razven v Kataloniji; najvažnejše je izdelovanje volnenine in svilenine. Zunanja kupčija je večinoma v tujih rokah.

Prebivalstvo. Na Pirenejskem polotoku stanujeta dva romanska naroda: Španci in Portugalci, pa Baski. Po veri so skoro brez izjeme sami katoličani.

12. Kraljevina Španska.

(4972 Mm^2 , 18,000.000 preb.).

Kraljevina Španska zavzema večji del polotoka ter meji ob Pirenejih na Francijo. Glavno mesto Madrid (ob dotoku reke Taja) ima 500.000 prebivalcev in je sredi slabo móčene planote. V Madridu je mnogo znamenitih zgradb. Blizu je Eskorial, največji samostan na zemlji združen s palačo.

Ob severni obali je važno tržišče Santander, ob severnozahodni obali sta pa utrjeni primorski mesti El Ferrol in La Coruna. Ob Ebru je trdnjava Zaragoza in bolj vzhodno najvažnejše primorsko tržišče Barcelona. Valencia ima veliko obrtnost (svilenino) in primorsko kupčijo. Ob južni obali je Malaga, veliko tržišče za vino. Prvi bojni pristan je Kadiz in severno od tega je Sevilla (ob Guadalkiviru) z največjo evropsko tovarno za tobak. Almadén (v

Sierri Moreni) ima največje rudnike živega srebra v Evropi (Idriji pravijo „kranjski Almadén“).

Španski so tudi Balearski otoki v Sredozemskem morji. — Španci imajo posestva v Afriki (nekaj utrjenih mest ob marokanski obali, Kanarske otoke, zahodno obalo Sahare in nekaj otokov v Guinejskem zalivu).

Močna trdnjava Gibraltar v jednakoimenskem prelivu je v angleški oblasti.

13. Republika Andorra.

(5 Mm^2 , 6000 preb.).

V Pirenejih je mala republika Andorra, katera je pod varstvom Španske kraljevine in Francije. Ta državica ima baje od devetega stoletja vedno enako veliko površje.

14. Kraljevina Portugalska.

(921 Mm^2 , 5,000.000 preb.).

Kraljevina Portugalska je najbolj južnozahodna dežela evropska ter meji na Špansko in Atlantsko morje. Glavno mesto Lissabon (Lizbona), ob ustji reke Taja, ima 310.000 prebivalcev in krasno lego. Mesto je mnogo trpelo vsled potresa leta 1755. Oporto (ob ustji reke Duera) je važno tržišče za vino.

Portugalci imajo posestva v Afriki (Azore, Madeiro, Kapverdske otoke, dva Guinejska otoka y Dolenji Guineji, Sofálo in Mosambik, poslednji dve imenujejo sedaj „Slobodno vzhodno Afriko“) in v Aziji (del Prednje Indije in nekaj tudi v Velikem morji).

Nad 100.000 prebivalcev imajo na Pirenejskem polotoku nastopna mesta:

Madrid	500.000	Sevilla	150.000
Lissabon	310.000	Malaga	140.000
Barcelona	300.000	Oporto	140.000
Valencia	170.000		

Apeninski (italski) polotok.

Meje. Apeninski polotok je najožji izmed večjih južno-evropskih polotokov ter se razteza od severozahoda proti jugovzhodu. Na jugu se končuje v dva, po Tarentskem zalivu ločena, polotoka. Alpsko pogorje meji polotok proti Franciji, Švici in Avstrijsko-ogrski državi. Deželo obdajajo Ligursko in Tyrrhensko morje na zahodu, Jonsko in Jadransko morje pa na jugu in vzhodu.

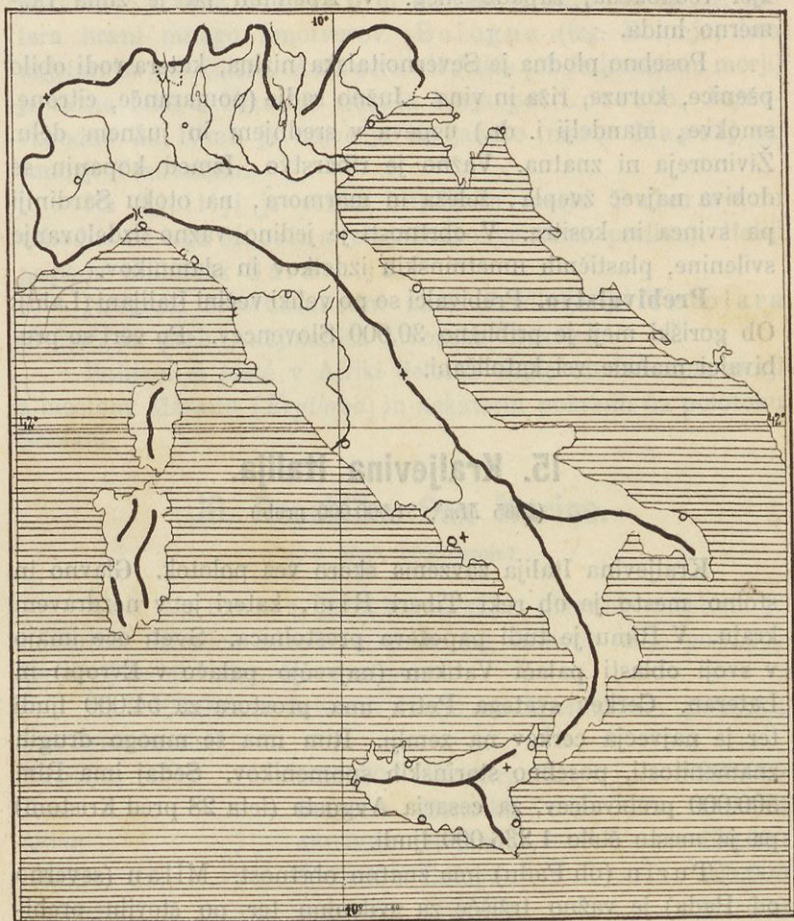
Navpična izobrazba. Na severu obkrožujejo polotok Alpe, katere strmo padajo proti jugu. Njih najvišji vrh Montblanc (4810 m) je ob francoski-italijanski meji. To pogorje ima več znamenitih prelazov ter dva dolga predora z železnica v Francijo in v Švico. Južno od Alp se razprostira velika in dobro močena Severnoitalska nižina, katera je nagnjena proti vzhodu.

Apeninsko pogorje drži od Genovskega zaliva, kjer se dotika Alp, do skrajnega juga Italije, od koder prehaja pod morsko gladino Mesinskega preliva na otok Sicilijo. Najvišje se vzpenja Apenin sredi polotoka v vrhuncu Gran Sasso d'Italia (2900 m). Južno od tega je blizu zahodne obale osameli ognjenik Vesuv (1270 m). Ognjenik Etna na Sicilskem otoku je še višji (3300 m). Gorati so tudi otoki v Tyrrhenskem morji. Večje nižine se razprostirajo le na zahodu Apeninskega pogorja.

Vodovje. Iz Alp prihaja mnogo rek, katere močijo Severnoitalsko nizino. Največja reka je Pad (Po), kateri izvira v Alpah in teče v vzhodni smeri z vilastim ustjem v Jadransko morje. V Alpah izvirajo tudi njega najvažnejši dotoki Ticino (izg. Tičino), Adda in Mincio (izg. Minčjo). Ob desnem bregu dobiva Pad dotok Tanaro. Iz Tirolskega prihajajoča Adiza se izliva severno od Padskega ustja v morje. V Tyrrhensko morje tečeta Arno in Tibera.

Polotok ima tudi več jezer, posebno ob podnožji Alp, kjer so Lago maggiore (izg. Lago madžore), Lago di Como, Lago di Garda. Močvirnata so tla južno od Rima in ob ustji severnoitalskih rek.

Slika 6.

Merilo 1 : 10,000 000

0 100 200 300 400 Km

Zemljevidni obris: Kraljevina Italija.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je v obče namorsko in najmehkejše ob Genovskem zalivu, pri Napolji in v Siciliji, kjer redkokedaj zapade sneg. V Apeninih pa je zima razmerno huda.

Posebno plodna je Severnoitalska nižina, katera rodi obilo pšenice, koruze, riža in vina. Južno sadje (pomaranče, citrone, smokve, mandelji i. dr.) uspeva v srednjem in južnem delu. Živinoreja ni znatna. Važno je ribarstvo. Izmed kopanin se dobiva največ žvepla, železa in marmora, na otoku Sardiniji pa svinca in kositra. V obrtnosti je jedino važno izdelovanje svilenine, plastičnih umetninskih izdelkov in slamnikov.

Prebivalstvo. Prebivalci so po veliki večini Italijani (Lahi). Ob goriški meji je približno 30.000 Slovencev. Po veri so prebivalci malone vsi katoličani.

15. Kraljevina Italija.

(2865 Mm², 31,500.000 preb.).

Kraljevina Italija zavzema skoro ves polotok. Glavno in stolno mesto je ob reki Tiberi Rim, kateri je v nezdravem kraju. V Rimu je tudi papeževa prestolnica. Sveti oče imajo v svoji oblasti palači Vatikan (največjo palačo v Evropi) in Lateran. Cerkev svetega Petra ima prostora za 54.000 ljudi ter je največja cerkev na zemlji. Rim ima še mnogo drugih znamenitosti, posebno starinskih spomenikov. Sedaj ima Rim 500.000 prebivalcev, za cesarja Avgusta (leta 28 pred Kristom) pa je mesto štele 1,336.000 ljudi.

Turin (ob Padu) ima znatno obrtnost. Milan (severno od Pada) je važno tržišče za svilenino ter po številu prebivalcev tretje mesto v Italiji. Verona (ob reki Adiži) in Mantova (*Mantua*) (ob reki Minciu) sta močni trdnjavi. Ob Jadranskem morji stojé Benetke, sezidane na mnogih otokih. Padova (*Padua*) (zahodno od Benetk) je jako staro mesto s cerkvijo sv. Antona. Udine (Videm) je središče Furlanije. Blizu avstrijske meje je mesto Cividale (Čedad) ali Staro

mesto, kamor trgujejo beneški Slovenci. Genova (*Genua*) (ob jednakoimenskem zalivu) ima veliko kupčijo. Južnovzhodno je primorsko tržišče Livorno in ob reki Arno Florenca, katera hrani mnogo umotvorov. Bologna (izg. Bolonja) ima najstarejše vseučilišče. Ankona ali *Jakin* (ob Jadranskem morji) je važna luka in blizu nje sloveča božja pot Loretto. Južnovzhodno od Rima je največje italijansko mesto Napolj ob vznožji Vesuvskem.

Na Siciliji je veliko kupčijsko mesto Palermo in vzhodno od tega Messina (ob jednakoimenskem prelivu). Italiji pripada tudi otok Sardinija.

Nasproti severnozahodni obali Sardinije je Tavorara (8 km², 60 preb.), najmanjša evropska državnica.

Italijani si lasté v Afriki deloma obale ob Rdečem morji z mestom Masauo (*Erythrea*) in nekaterih pokrajin na polotoku Somalu.

16. Republika San Marino.

(0.6 Mm², 9000 preb.).

San Marino z jednakoimenskim glavnim mestom je neznatna državnica severnozahodno od Ankone in je pod pokroviteljstvom italijanske kraljevine.

Nad 100.000 prebivalcev imajo na Apeninskem polotoku nastopna mesta:

Napolj	550.000	Florenca	210.000
Rim	500.000	Benetke	160.000
Milan	480.000	Messina	150.000
Turin	350.000	Bologna	125.000
Palermo	290.000	Livorno	110.000
Genova	230.000		

Balkanski (Grško-slovanski) polotok.

Meje. Balkanski polotok se razprostira južno od dolnjega Dunava in dolenja Save ter je najbolj južnovzhodni člen

evropski. Ta polotok je zelo členovit, ima mnogo zalivov in manjših polotokov. Obdajajo ga nastopni morski deli: Jadransko morje, preliv Otranto, Jonsko morje, Egejsko morje, Dardanelski preliv, Marmarsko morje, Bosporus in Črno morje.

Navpična izobrazba. Od Črnega morja proti zahodu se vleče pogorje Balkan, katerega najvišji vrhunci merijo le malo nad 2700 *m*. Tega se drži Rilo-planina (2900 *m*), od katere se razprostira proti jugovzhodu do Egejskega morja Rhodope. Balkanu na severu je Bolgarska planota, katera prehaja proti severovzhodu v močvirnato Dobrudžo.

Med rekama Timokom in Drino se razprostira gozdnato Srbsko višavje; severnozahodni del polotoka pa zavzema pogorje Kras pod imenom „Periapeninsko pogorje“, razprostirajoče se od severozahoda proti jugovzhodu. Najviše se vzpenja Šara-planina do 2700 *m* in južno od tega je Pindus, ki napravlja razvodje med Jonskim in Egejskim morjem. Pindus ima mnogo odraslekov, izmed katerih je Olym p 3000 *m* visok. Na polotoku Moreji je po obrobem gorovji obdana Arkadska planota. Znatnih nižin ni.

Vodovje. Reke niso ugodno razvite in so večinoma primorčice (brežnice), katere se v suhih poletjih malone posušé. Glavna reka je Dunav, v katerega se izliva Sava s pritokoma Bosna in Drina. Vážnejši dotoki Dunavski so še: Morava, Timok in Isker. V Egejsko morje se izlivajo: Marica, Struma in Vardar; v Jadransko morje pa teče Drin. Izmed jezer je največje Skadrsko jezero.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je v srednjih in vzhodnih deželah celinsko ter se kaže precej velika razlika med zimo in poletjem, Grško pa ima namorsko podnebje.

Tla so rodovitna v vzhodnem delu, menj pa na Krasu. Kmetijstvo je še zanemarjeno, četudi se prideluje v nekaterih krajih mnogo žita, tobaka, južnega sadja, vina in rožnega olja. Največ se bavi ljudstvo z živinorejo, zlasti z rejo ovac in svinj. Rudarstvo se šele začinja. Obrtnost še ni razvita, izdeluje se posebno usnje in orožje.

Prebivalstvo. Najmnogobrojnější so Slovani (Bolgari in Srbi), kateri stanujejo v severnem delu. Južni del zavzemajo Grki, v zahodnem delu bivajo med Slovani in Grki Arbanasi. Turki bivajo večinoma v Carigradu in njega obližji. Po veri so Slovani in Grki večinoma pravoslavni, Turki pa mohamedanci. Katoličanov je približno pol milijona.

17. Kraljevina Grška.

(651 Mm^2 , 2,400.000 preb.).

Kraljevina Grška zavzema južni del Balkanskega polotoka ter obsega tudi Jonske in Cikladske otoke. Glavno mesto Atene (150.000 preb.) je od morja nekaj oddaljeno ter ima važno luko Pirej. V severnem delu je Larissa, ob Korinskem zalivu Patras najvažnejše mesto. Leta 1893. so dogotovili Korintski prekop, ki veže Jonsko in Egejsko morje. Izmed otokov sta najimenitniša Krf (*Korfu*) v Jonskem morji in Syra v Egejskem morji.

18. Turško cesarstvo.

(1685 Mm^2 , 5,600 000 preb.).

Turčija se razprostira po sredi Balkanskega polotoka od Jadranskega morja na zahodu do skrajnega vzhoda Balkanskega polotoka.

Carigrad (*Constantinopol*) ima 900.000 prebivalcev, leži ob Bosporu ter je glavno mesto in sultanova prestolnica, Adrianopol (*Drinopolje*) ob Marici ima znatno obrtnost. Solun (*Salonichi*) je važno primorsko tržišče ob jednakoimenskem zalivu.

Otok Kreta (*Kandia*) je od l. 1898. samostalna dežela, ki ima kristjanskega namestnika.

V turški oblasti so v Aziji: Mala Azija, večji del Armenije, Mezopotamija, Sirija in Palestina, zahodni del polotoka Arabije. V Afriki je Tripolis turška pokrajina in Egipet stoji pod turško nadoblastjo.

19. Kneževina Črnogorska.

(90 Mm^2 , 200 000 preb.).

Kneževina Črnogorska meji na Dalmacijo, Hercegovino in Turčijo ter se dotika s kratko obalo Jadranskega morja. Glavno mesto je Cetinje (2000 preb.). Blizu Jadranskega morja je Bar (*Antivari*), sedež katoliškega nadškofa. — Podgorica (ob Morači) je najvažnejše mesto te kneževine.

20. Kraljevina Srbska.

(486 Mm^2 , 2,400.000 preb.).

Srbija se razprostira južno od Dunava in Save med rekama Drino in Timokom. Glavno mesto Belgrad (60.000 preb.) se vzdiga ob Savskem ustji. Kragujevac (južno od Belgrada) je bilo nekdanje glavno mesto. V južnem delu Srbskem je Niš z znatno trgovino.

21. Kneževina Bolgarska (in Vzhodna Rumelija).

(966 Mm^2 , 3,300.000 preb.).

Bolgarija se razprostira med Dunavom in Balkanom ter je od Turčije zavisna država. Glavno mesto je Sredec ali Sofija (50.000 preb.) blizu reke Iskra, kneževa prestolnica, a staro glavno mesto je bilo Trnova. Ob Dunavu so važna tržišča Vidin, Ruščuk in Silistria, ob Črnem morji pa Varna.

Vzhodna Rumelija ali „Južna Bolgarska“ (dežela južno od Balkana) je sedaj združena z Bolgarijo. Najvažnejše mesto je Plovdiv (*Philippopol*) ob reki Marici; ob Črnem morji je pristanišče Burgas.

Važnejša mesta balkanskih dežel po številu prebivalcev:

Carigrad	900.000	Sredec	50.000
Atene	150.000	Plovdiv	25.000
Solun	150.000	Cetinje	2.000
Belgrad	60.000		

Vzhodna in severna Evropa.

V vzhodni in severni Evropi so nastopne države: 22. Kraljevina Rumunija. 23. Carstvo Rusija. 24. Kraljevina Švedija. 25. Kraljevina Norvegija.

22. Kraljevina Rumunija.

(1314 Mm^2 , 5,400 000 preb.).

Meje. Rumunija meji na Avstrijsko-ogrsko državo, Rusijo, Črno morje, Bolgarijo in Srbijo.

Navpična izobrazba. Rodovita Nižina ob dolenjem Dunavu se drži Južnoruske nižine ter se razprostira med Dunavom, reko Prutom in Karpatskim pogorjem. Južno od Dunavskega ustja je Dobrudža, katera je večinoma močvirnata in pusta nižina.

Vodovje. Dežela je dobro močena. Glavna reka je Dunav (z dotoki Aluta, Seret in Prut), kateri se v več rokavih izliva v Črno morje. Ob Dunavskem ustju je dosti močvirja. Tudi Dobrudža ima mnogo jezer in močvirij.

Podnebje in priródnine. Podnebje je v obče ugodno, in dežela rodi obilo žita (zlasti pšenice in koruze), katerega se mnogo izvažja. V živinoreji se odlikuje konjereja in govedoreja. Neznatno je rudarstvo, v Karpatih se dobiva nekaj soli.

Prebivalstvo. Prebivalci so večinoma Rumunci, v Dobrudži biva znatno število Bolgarov. Najbolj razširjena je pravoslavna vera.

Mesta. Glavno mesto je Bukarešt (250.000 preb.) z znamenito trgovino. Ob Dunavu je znatno tržišče Brajlov.

Blizu ustja reke Sereta je važno dunavsko pristanišče Galac, severno od tega pa kupčijsko mesto Jassy (izg. Jaši). Dobrudža nima znatnih mest.

Nad 100.000 prebivalcev imata: Bukarešt 250.000, Jassy 100.000.

23. Carstvo Rusija.

(55.122 Mm^2 , 106,000.000 preb.).

Meje. Veliko carstvo Rusija se razprostira po vzhodni in severni Evropi, zavzema več kot polovico te zemljine in je več kot osemkrat večja od našega cesarstva. Meji pa na severu ob Severno Ledeno morje, na vzhodu ob pogorju Uralu in reki Uralu na Azijo. Dalje je meja severnozahodna obala Kaspiškega morja do pogorja Kavkaza, potem Kavkaz, Črno morje, Rumunija, Avstrijsko-ogrska država, Nemčija, Vzhodno morje, Švedija in Norvegija.

Navpična izobrazba. Rusija pripada največjim nižinam na zemlji in se višje vzpenja le ob mejah. Slovanska nižina se razprostira od Severnega Ledenege morja do Kaspiškega morja, Kavkaza in Črnega morja ter prehaja na zahodu v Germansko nižino. Vendar pa velika nižina ni popolnoma jednolična, ker se po sredi od severa proti jugu tla nekoliko vzpenjajo. V notranji Rusiji se najvišje vzdiguje Valdajska višina (350 m), ki je najvažnejše evropsko razvodje. Južni del je puščinja, srednji del dobro množčen in rodi mnogo žita, severni del pa označujejo jezera, močvirja, hud mraz in nerodovitost.

Na vzhodu velike nižine je pogorje Ural, katero je na severu vsled močvirnatih tal („tundre“) nepristopno (Pusti Ural). Srednji Ural ali Rudnati Ural ima mnogo rude (zlata, srebra, platine, bakra in drugih), južni Ural ali Gozdni Ural pa mnogo gozdov. Najvišji vrh v Uralu *Tölpos* meri blizu 1700 m. Kavkaz je med Črnim morjem in Kaspiškim morjem ter ima več, nad 5000 m se vzdigujočih, vrhuncev. Gorat je tudi južni del polotoka Krima.

Vodovje. Velika nižina je prav dobro môčena po jezerih in rekah. Ruske reke imajo obilo vode in so na daleč plovne. Ker je razvodje nizko, napravili so mnogo prekopov, kateri vežejo reke in jezera. Iz notranje Rusije tekó reke kakor trakovski zvezd na štiri različne strani.

V Severno Ledeno morje se izlivata Pečora in Severna Dvina.

V Vzhodno morje tekó: Neva, katera je odtok jezer Ládoga, Onéga in Ilmen; Zahodna Dvina prihaja iz Valdajske višine, Njemen in Visla (le v srednjem teku ruska).

Črnemu morju pripadajo: Prut (dotok Dunava), Dnjestr in Dnjepr. Don se izliva v Azóvsko morje.

V Kaspiško morje se izlivata: Na Valdajski višini izvirajoča Volga (z dotokoma Oka in Kama), največji evropski veletok, in Ural, kateri izvira v Uralu.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je celinsko ter povzroča zelo hudo zimo in vroče poletje. Ob Črnem morji je podnebje precej mehko in tu uspeva južno sadje. Severna Rusija ima dolgo in jako hudo zimo ter razmerno toplo a kratko poletje.

Dežela rodi obilo žita, lanú, konoplje in krompirja. Rusija ima tudi še velike gozdove. Zelo važna je živinoreja in sicer reja konj, goveje živine in ovac. Znatno je ribarstvo po ruskih rekah in lov na kozuharje v severnih krajih.

Veliko dobička daje rudarstvo v Rudnatem Uralu, mnogo soli se pa dobiva v pustinskih jezerih ob Kaspiškem morji. V obrtnosti najbolj cvete usnjarstvo (juhtovina), vrvarstvo in tesanje ladij. Važno je izdelovanje bombaževine, volnenine, platna in železnine.

Prebivalstvo. Prebivalci so po veliki večini Rusi, Poljakov je nad 6 milijonov. Razven teh stanuje po širnem carstvu še mnogo drugih narodov (n. pr. Litovci, Čuhonci, Latiši, Nemci i. dr.). Rusi so pravoslavne vere, Poljaki večinoma katoličani. Tudi drugoverniki so močno zastopani, celó poganov je še nekaj stotisoč.

Rusija je neomejena samovlada in nje car je tudi glavlar pravoslavne cerkve.

Mesta. Petrograd (*St. Peterburg*) ob izlivu reke Neve je carjeva prestolnica in ima 1,300.000 prebivalcev. Na otoku pred mestom je močna trdnjava Kronstadt.

Riga stoji ob jednakoimenskem zalivu. Južnojužno-vzhodno od Rige je kupčijsko mesto Vilna. Varšava ob Visli je središče ruskih Poljakov. Zahodno od Varšave je obrtno mesto Lodz. Moskva (ob jednakoimenskem pritoku Oke) je nekdanje stolno mesto ter središče obrtnosti in trgovine. Zelo slovi moskovski grad Kremelj, kateri ima 32 cerkva in mnogo znamenitosti. Arhangelsk (ob ustji Severne Dvine) je naj-severnejše rusko mesto. Nižnji Novgorod (ob stoku Oke in Volge) ima največje semnje na zemlji. Kazan (ob Volgi) ima veliko kupčijo, Astrahan (ob ustji Volge) pa znamenito ribarstvo.

V južni Rusiji so mesta: Odesa (ob Črnem morju) z najboljšim pristaniščem, iz katerega se izvažata mnogo žita. Jekaterinoslav (ob Dnjepru) je veliko skladišče za žito. Severnozahodno od Odese sta bojni pristanišči Nikolajev in Herzon. Ob Dnjepru je Kijev in vzhodno od tega Harkov, med Dnjestrom in Prutom pa Kišinev.

V ruski oblasti so v Aziji: Kavkazija, malone vsa Turanska nižina, Sibirija in Amurska dežela.

Nad 100.000 prebivalcev imajo v Rusiji:

Petrograd	1,300.000	Harkov	175.000
Moskva	1,000.000	Vilna	160.000
Varšava	640.000	Kazan	130.000
Odesa	410.000	Jekaterinoslav	125.000
Lodz	320.000	Astrahan	115.000
Riga	300.000	Nižnji Novgorod . . .	100.000
Kijev	250.000		

Skandinavija (Švedija in Norvegija).

Meje. Skandinavija je največji evropski polotok, katerega obdajata Severno Ledeno morje in Atlantsko morje s svojimi

deli (Severno morje, Skager Rak, Kattegat in Vzhodno morje). Zahodna obala ima globoke, ozke in jarkom slične zatóke ali zanóžine (fjorde), pred katerimi stoji mnogo kleči in skalnatih otokov (Lofoti).

Navpična izobrazba. Dežela pripada večinoma višavju, katero proti severu in zahodu zelo strmo pada ter ima mnogo jarkov in planot. Najvišji vrh na polotoku je Galthöpig (2500 m). Skandinavsko višavje se znižuje v odstavkih proti Vzhodnemu morju, kjer se razprostira precej široka in v južnem delu prav rodovita ravnina.

Vodovje. Ker je višavje s strmimi prepadi potisnjeno do zahodne obale, ima zahodni del polotoka samo neznatne reke, katere po kratkem teku z višin padajo v morje. V Vzhodno morje tekoče reke so bolj razvite in tekó večinoma skozi jezera.

Najvažnejše reke so: Tornea-elf, Angerman-elf, Dal-elf, Klar-elf, katera pozneje prehaja iz jezera Venern kot Goeta-elf, in Glommen. V južnem delu so večja jezera: Venernsko jezero, Vetersko jezero in Melarsko jezero.

Podnebje in prirodnine. Podnebje je ob zahodni obali vsled blagodejnega vpliva zalivskega toka navzlic severni leži zelo ugodno. Vzhodni del polotoka pa ima celinsko podnebje s toplim poletjem in zelo hudo zimo.

Na jugu je še dosti znamenito poljedelstvo, severni kraji pa imajo uborno rastlinstvo. Mnogo dobička dajejo gozdovi, ki zavzemajo nad polovico rodovitnih tal. Živinoreja je znatna in sicer na jugu zlasti govedarstvo, na severu pa redijo severnega jelena. Tudi ribarstvo (slaniki, trstke i. dr.) daje obilo dobička. Jako važno je rudarstvo (železo, baker in srebro). Na jugu izdelujejo ladje in lesno blago.

Prebivalstvo. V zahodnem delu stanujoči Norvežani in na vzhodu bivajoči Švedi so Germani. Po veri so skoro vsi prebivalci protestanti.

Na polotoku sta dve kraljevini, katerima vlada jeden kralj (osebno jedinstvo).

24. Kraljevina Švedija.

(4506 Mm^2 , 5,000 000 preb.).

Kraljevina Švedija se razprostira na vzhodni strani Skandinavskega polotoka. Glavno mesto je Stokholm (300.000 preb.), kjer je kraljeva prestolnica in važna obrtnost. Severno je Danemora (železniki) in severnozahodno od tega Falun (baker). Severno od tečajnika je Gellivara ob jednakoimenski gori, ki ima mnogo magnetnega železovca. Ob Kattegatu je znatno kupčijsko mesto Goeteborg.

25. Kraljevina Norvegija.

(3253 Mm^2 , 2,000.000 preb.).

Kraljevina Norvegija zavzema zahodni del Skandinavskega polotoka. Glavno mesto Kristijanija (150.000 preb.) je ob jednakoimenski zanožini ali fjordu. Ob zahodni obali so mesta: Bergen, Trondhjem in Hammerfest, katero je najsevernejše kupčijsko mesto na svetu.

Nad 100.000 prebivalcev imajo na Skandinavskem polotoku: Stokholm 300.000, Kristijanija 150.000 in Goeteborg 120.000.

Evropa kot celota.

Členovitost.

Na treh straneh obdaje morje zemljino ter se dotika malone vseh evropskih držav. Le na vzhodu proti Aziji ima Evropa ob pogorju Uralu nepretrgano suho mejo, kateri sledi proti jugu reka Ural, Kaspiško morje in Kavkaz.

Na drugih straneh se morje zajeda daleč v suho zemljo tako, da skoraj polovica evropskih dežela stoji na členih. Posebno ugodna je južnoevropska obala, kjer loči Gibraltarski preliv Evropo od Afrike. Dardanelski preliv in Bosporus delita Evropo od Azije (glej zemljepis I. stopnja stran 30 in 31).

Navpična izobrazba.

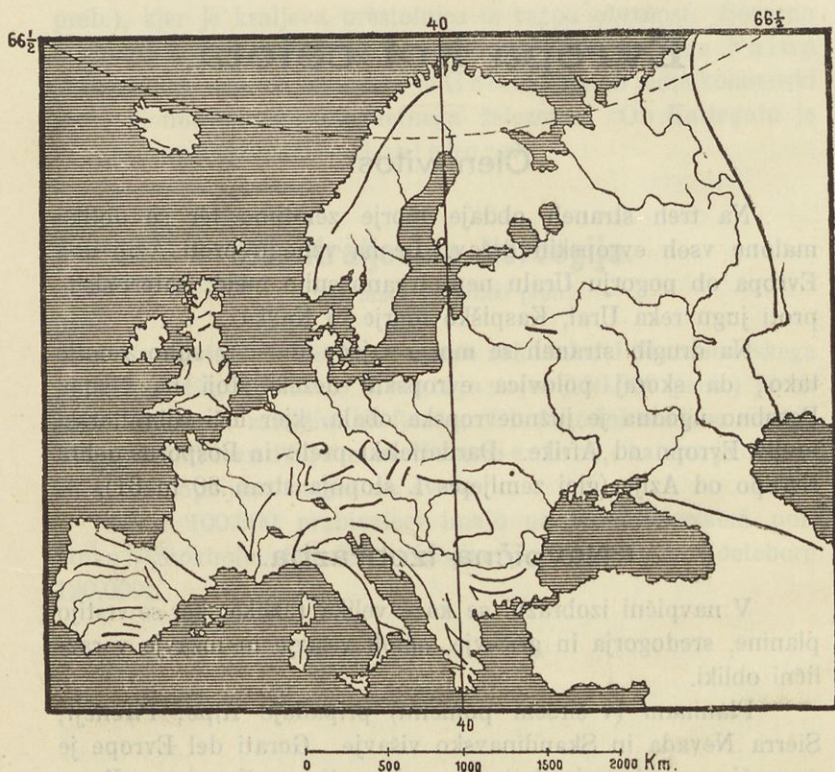
V navpični izobrazbi se kaže velika razlika, ker se vrstijo planine, sredogorja in gričevje, sploh višavje in nižavje v različni obliki.

Planinam (v širšem pomenu) pripadajo Alpe, Pireneji, Sierra Nevada in Skandinavsko višavje. Gorati del Evrope je po večjem sredogorje, katero se razprostira večinoma po Franciji, Nemčiji in Avstrijsko-ogrski državi.

Planine, planote in brezvodno nižavje se pa nikjer ne nahajajo v takem obsegu, da bi popolnoma onemogočile obdelovanje kake dežele. Ognjenikov ima Evropa malo in sicer samo na severu (na Islandiji) in na jugu (Vesuv in Etna). Malone vse evropske gore imajo obilo koristnih rudnin in zdravih studencev.

Nižavju pripadata dve tretjini evropske zemljine. Veliko nižavje zavzema severnovzhodni del, gorovje pa večinoma južno-zahodni del Evrope.

Slika 7.

Zemljevidni obrisek: **Evropa**. Merilo 1 : 50,000,000.

Nižavje ni popolnoma jednolično, ker se v njem tla sem-tertjā malo višje vzpenjajo in se v nižavji nahaja tudi gričevje. Samo Nizozemska nima nikakih gričev ter je deloma celó nižja od morske gladine. Pravih in večjih pustinj pa nima Evropa, četudi se sem-tertjā nahajajo male pustinje ali stepe.

Vodovje.

Evropa ima mnogo rek in jezer, ki se precej enakomerno raztekajo in izlivajo v različne morske dele. V obče je južna Evropa najmanj mōčena, Nizozemska se pa jedva ubrani preveliki mōči po umetno izdelanih nasipih.

Najmenj rek teče v Severno Ledeno morje. Največja reka evropska Volga se izliva kot celinska reka v Kaspisko morje. Vilasto ustje imajo od večjih rek Pad, Ren, Volga in Dunav. Druge reke Atlantskega morja imajo plimujoče ustje. V Vzhodno morje tekoče reke Odra, Visla in Njemen se izlivajo v morske lokve, južnoruske pa v limane.

V zahodni in južnozahodni Evropi tekó reke večinoma proti zahodu v Atlantsko morje. V vzhodni Evropi pa imajo reke po večjem južno smer. Iz Alp prihajajo trije veletoki, kateri tečejo na različne strani svetá. Ti veletoki so: Ren, Rodan in Pad. Dunav pa izvira sicer v sredogorji, a dobiva največ dotokov iz Alp.

Največja jezera so v vzhodni Evropi in v Alpah. Skozi Alpska jezera teče mnogo rek, katere se čistijo v jezerih. Pireneji in Karpati pa imajo malo in le neznatna jezera. Največ jezer je blizu Vzhodnega morja v Nemčiji, Rusiji in v Švediji.

Največ preko p o v imajo Velikobritanska, Francija, Rusija in Nizozemska.

Podnebje.

Evropa ima v obče jako ugodno podnebje vsled toplega zalivskega toka in gorkih, iz severne Afrike prihajajočih vetrov. Malone vsa Evropa leži v severnem zmernem pasu. Dasi tudi imajo južne dežele bolj vroče podnebje, kaže se vendar po vsi zemljini še precejšna enakomernost v toplini.

Zahodne dežele imajo namorsko podnebje, to je ne prehude zime, a tudi ne prevročega poletja. V vzhodnih deželah je podnebje celinsko in čim bližje so dežele Aziji, tem večja je razlika med zimo in poletjem.

Vsled ugodnega podnebja uspevajo z malimi izjemami v vseh deželah glavni sadeži in le na skrajnem severu je rastlinstvo jako uborno. Radi teh ugodnih razmer je Evropa skoro povsod obljudena.

Število prebivalcev.

Vsa Evropa ima nad 388 milijonov prebivalcev, kateri pa niso po vsi zemljini enakomerno razdeljeni. Izmed evropskih držav ima Belgija najgostejše prebivalstvo, Norvegija je pa najmenj obljudena. Poprečno stanuje v Evropi 38 ljudi na enem km^2 .

Nad 1 milijon prebivalcev imajo v Evropi nastopna glavna mesta:

London (z bližnjo okolico)	Dunaj	1,500.000
	6,000.000	Petrograd
Paris	2,600.000	Moskva
Berlin	1,700.000	

Pleme in omika.

Velika večina prebivalstva (96%) pripada belemu pleмену, malo jih je žoltega plemena. Malone vsi narodi imajo stalna bivališča, le na skrajnem severu in v stepah južne Rusije še živé pastirski narodi.

Glavni narodi.

Poleg drugih manjših narodov stanujejo v Evropi trije glavni narodi in sicer Slovani, Germani in Romani, katerih je skupaj nad 90% evropskega prebivalstva.

Slovani (Rusi, Rusini, Poljaki, Čehi, Slovaki, Lužiški Srbi, Slovenci, Srbi, Hrvati in Bolgari) stanujejo po vzhodni Evropi, po vzhodnem delu srednje Evrope in na Balkanskem polotoku. Slovani zavzemajo tri petine evropske zemljine in po številu jih je približno 126 milijonov.

Germani (Nemci, Nizozemci, Angleži, Švedi, Norvežani in Danci) prebivajo po srednji, severni in severnozahodni Evropi. Germanov je kakih 115 milijonov.

Romani (Španci, Portugalski, Francozi, Italijani ali Lahi in Rumuni) stanujejo po južnozahodni Evropi, v Rumuniji, na Ogrskem in v Bukovini. Romanski jeziki so nastali iz latinskega jezika. Romanov je blizu 109 milijonov.

Vera.

Razven kakih 15 milijonov drugovernikov (posebno izraelitov in mohamedancev) so malone vsi prebivalci kristjani. Od teh je polovica katoličanov, druga polovica se da pa skoro jednako razdeliti med pravoslavne in protestante. Malikovalcev je le neznatno število.

Državne razmere.

Razven Rusije in Turčije so vse države omejene ali ustavne. Evropske države so kaj različne velikosti in važnosti. Najvažnejše evropske države se zovejo velevlasti in te so: Rusija, Nemčija, Avstrijsko-ogrska država, Italija, Francija in Velikobritanska.

Velikost zemljine.

Evropa meri 99.000 Mm^2 , od katerih pripada polotokom in otokom 27%. Vsa zemljina zavzema 2% zemeljskega površja.

Naloge.

Avstrijsko-ogrška država.

1. Na katere države meji naše cesarstvo?
2. Katera so poglavitna pogorja v državi?
3. Kje je najvišji vrh v cesarstvu?
4. Od kod prihaja Dunav v državo in kam teče, zapustivši Ogrsko?
5. Kje ima Laba svoje povirje?
6. Katere so najvažnejše rudnine v državi?
7. Naštejte avstrijske dežele!
8. Katere pokrajine v državi so približno jednake velikosti s Kranjsko?
9. Koliko prebivalcev ima Dunaj?
10. Kje se izliva reka Kolpa?
11. Kaj zadržuje razvitek poljedelstva na Krasu?
12. Katero mesto ima cesarstvo ob Bodenskem jezeru?
13. Po katerih deželah teče Drava?
14. Kje se razprostirajo Grintavci?
15. Kje izvira in se izliva reka Savina?
16. Določite zemljepisno lego mesta Gradca!
17. Katera mesta veže cesta čez Ljubelj?
18. Od kod prihaja Ljubljanka?
19. Ob katerih rekah so: Kamnik, Škofja Loka, Idrija in Novo mesto?
20. Katera poglavitna pogorja so na Primorskem?
21. Katera so najvažnejša primorska mesta v državi?
22. Kateri so najimennitnejši obrtniški izdelki na Češkem?
23. Ob katerem pogorji meji Moravska na Češko?
24. Glavni mesti na Šleskem.
25. Katera reka teče ob gališko-bukovinski meji?
26. Kje se razprostirajo Karpati?
27. Katera reka loči na Primorskem Alpe in Kras?
28. Določite zemljepisno lego mesta Sarajeva!

Druge srednje-evropske dežele.

29. Kje se razprostira Švicarska planota?
30. Kje je glavno mesto republike Švice?
31. Katera pogorja se drže Smrečine?
32. Katere nemške reke se izlivajo v Vzhodno morje?
33. Katera pruska mesta so v Renskem porečju?
34. Ob katerih rekah sta Bremen in Hamburg?
35. Katere države se dotikajo Bodenskega jezera?
36. Kako podnebje ima Danska kraljevina?
37. Kje imajo Nizozemci posestva zunaj Evrope?
38. Katero primorsko mesto ima Belgija?

Zahodna Evropa.

39. Ob katere države meji Francija na vzhodu?
40. Katere pogorje ima Francija ob južni meji?
41. Najvažnejša primorska mesta v Franciji
42. Katere so imenitnejše reke v Velikobritanski kraljevini?
43. Najvažnejši obrtnijski izdelki na Velikobritanskem.
44. Katera posestva ima Velikobritanska v Avstraliji?

Južna Evropa.

45. Ob katera pogorja meji Starokastilska planota?
46. Katere pirenejske reke tekó v zahodni smeri?
47. Katere sličnost imata Almadén in Idrija?
48. Važnejša primorska mesta na Pirenejskem polotoku.
49. Katere ognjenike ima Italija?
50. Italijanska mesta ob zahodni obali.
51. Kje ima Italija posestva zunaj Evrope?
52. Katere dotoke dobiva Dunav z Balkanskega polotoka?
53. Katere države so na Balkanskem polotoku?
54. Katere pogorje loči Bolgarijo in Vzhodno Rumelijo?

Vzhodna in severna Evropa.

55. Kje se razprostira Dobrudža?
56. Katere ruske reke tekó v Črno morje?
57. Kje je v Rusiji najbolj razvito rudarstvo?
58. Kako važnost ima Nižnji Novgorod?
59. Kaj so zanožine (fjordi)?
60. Katera mesta so ob zahodni obali Skandinskega polotoka?

Evropske države.

Razvrščene po velikosti površja	Mm^2
Rusija	55122
Skandinavija (Švedija in Norvegija)	7759
Avstrijsko - ogrska država (z Bosno in Hercegovino)	6760
Nemško cesarstvo	5438
Francija	5364
Špansko	4972
Velikobritansko in Irsko (z Malto in Gibraltarom)	3150
Italija	2865
Turčija	1685
Dansko (Islandija in Far Öersko otočje)	1435
Rumunija	1314
Bolgarska (in Vzhodna Rumelija)	966
Portugalsko	921
Grško	651
Srbsko	486
Švica	414
Nizozemsko	334
Belgija	294
Črnagora	90
Luksemburg	26
Andorra	5
Liechtenstein	1·8
San Marino	0·6
Monako	0·2
Tavolara	0·08

Evropske države.

Razvrščene po številu prebivalcev *)	
Rusija	106,000.000
Nemško cesarstvo	56,400.000
Avstrijsko-ogrska država (z Bosno in Hercegovino)	46,957.000
Velikobritansko in Irsko	41,600.000
Francija	39,000.000
Italija	31,500.000
Špansko	18,000.000
Skandinavija (Švedija in Norvegija)	7,000.000
Belgija	6,700.000
Turčija	5,600.000
Rumunija	5,400.000
Portugalska	5,000.000
Nizozemsko	5,000.000
Bolgarska (in Vzhodna Rumelija)	3,300.000
Švica	3,200.000
Dansko (Islandija in Far Ōersko otočje)	2,400.000
Grško	2,400.000
Srbsko	2,400.000
Luksemburg	230.000
Črnagora	200.000
Monako	15.000
Liechtenstein	10.000
San Marino	9.000
Andorra	6.000
Tavolara	60

*) Pri prebivalstvu so naznačene okrogle številke, ker jih je lažje zapomniti.

Posestva evropskih držav v drugih zemljinah.

	Površje v <i>Mm</i> ²	Število prebivalcev
Velikobritansko (v Afriki, Aziji, Avstraliji in Ameriki) . . .	267.000	324.000.000
Rusija (v Aziji)	170.000	24.000.000
Francija (v Afriki, Aziji, Avstra- liji in Ameriki)	40.000	43.000 000
Turčija (v Aziji in Afriki) . .	39.000	27.000.000
Nemško cesarstvo (v Afriki in Avstraliji)	26.000	9.000.000
Portugalsko (v Afriki in Aziji)	22.000	14.000.000
Belgija (Kongiška država v Afriki)	22.000	14.000.000
Nizozemsko (v Aziji, Avstraliji in Ameriki)	20 000	34.000.000
Italija (v Afriki)	4.773	600.000
Dansko (v Ameriki)	1.950	120.000
Špansko (v Afriki)	97	340.000
Evropske države imajo v drugih zemljinah skupaj	612.820	489.060.000

